

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Majandusanalüüsi ja rahanduse instituut

Maria Ritter

**SEOSSED FINANTSKIRJAOSKUSE JA TARBIJAKREDIIDI
KASUTAMISE VAHEL**

Bakalaureusetöö
Õppekava ärindus, peeriala ärirahandus

Juhendaja: Kalle Ahi, MA

Tallinn 2021

Deklareerin, et olen koostanud lõputöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 7970 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Maria Ritter .....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 185452TABB

Üliõpilase e-posti aadress: mmariaritter@gmail.com

Juhendaja: Kalle Ahi, MA

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. TARBIJAKREDIIDI NING FINANTSKIRJAOSKUSE MÕISTED JA OLEMUS	7
1.1. Tarbijakrediidi mõiste ja liigid	7
1.2. Tarbijakrediidi kasutajad	8
1.3. Tarbijakrediidi turg Eestis	10
1.4. Tarbimiskrediidi eelised ja puudused	12
1.5. Finantskirjaoskuse olulisus ja taseme hindamine	14
1.6. Uurimisprobleemi püstitus.....	16
2. UURINGU ANDMED JA METOODIKA	17
2.1. Andmete kogumine ja valim.....	17
2.2. Regressioonanalüüs	19
3. KVANTITATIIVSE UURINGU TULEMUSTE ANALÜÜS.....	22
3.1. Üldine finantskirjaoskus	22
3.2. Tarbijakrediidi kasutuspraktika analüüs	25
3.3. Tarbijakrediidi kasutamise vajalikkuse hinnangud.....	29
3.4. Tarbijakrediidi puudused ja eelised	33
3.4.1. Tarbijakrediidi puudused.....	33
3.4.2. Tarbijakrediidi eelised	34
3.5. Tarbijakrediidi kasutamise mõjutegurite hindamine	36
3.6. Järeldused ja ettepanekud	38
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	43
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	45
LISAD	47
Lisa 1. Küsimustik. Seosed rahatarkuse ja tarbijakrediidi kasutamise vahel	47
Lisa 2. Rahatarkuse küsimuste õiged vastused.....	54
Lisa 3. Mudelis kasutatavad tunnused koodidega	55
Lisa 4. Logistiline regressioonimudel	56
Lisa 5. Lihtlitsents	57

LÜHIKOKKUVÕTE

Kõik inimesed puutuvad kokku mingil määral finantsturgude tegemistega, olgu selleks kasvõi igapäevased (ostu)otsused. Kui inimesel on soov osta mõnda toodet või teenust, mille hind ületab inimese hetkelist võimalust, siis võib tarbijakrediit abiks olla. Antud töö eesmärgiks on hinnata seoseid tarbijakrediidi kasutamise ning finantskirjaoskuse, vanuse, soo, haridustaseme ning sissetuleku vahel ja selgitada välja tarbijate hinnangud tarbijakrediidi kasutamise suhtes. Eesmärgi saavutamiseks viidi läbi küsitlus, milles valimi suuruseks on 194 inimest. Andmeid esitati kirjeldava statistikana ning viidi läbi ka binaarne logistiline regressioonanalüüs. Töös selgub, et tarbijate jaoks on kõige aktsepteeritavam põhjus tarbijakrediidi kasutamiseks auto ostmine liisinguga või hädaolukorras hakkamasaamiseks. Logistilise regressioonanalüüsi käigus selgus, et antud uuringu põhjal ei ole võimalik leida olulisi seoseid tarbijakrediidi kasutamise ning soo, haridustaseme, finantskirjaoskuse skoori vahel. Tarbijakrediidi ja vanuse vahel on oluline seos ning tarbijakrediidi ja sissetuleku vahel on oluline seos, kui regulaarne sissetulek puudub või kui sissetulek on kuni 600 eurot.

Võtmesõnad: tarbijakrediit, finantskirjaoskus, binaarne logistiline regressioon

SISSEJUHATUS

Me kõik osaleme mingil määral finantsturgude tegemistes. Rahaga tuleb ümber käia peaaegu igapäevaselt ning osad meist kaalutlevad väga põhjalikult, milliseid (ostu)otsuseid vastu võtta ning milliseid mitte. Tihti võib juhtuda ka nii, et kohe parasjagu ei ole võtta vajalikku summat, et endale mingisugust toodet lubada. Olgu selleks näiteks auto, pesumasin või telefon. Sellisel juhul on väga mugav variant võtta kasutusse mõni tarbijakrediidi vormidest.

Ühiskonnas, mis soosib väga tarbimist, võib tekkida küsimus, kuidas inimesed seda kõike endale lubada saavad. Kindlasti mängivad selles oma rolli ka finantseerimisteenused, nagu näiteks tarbimisläänud, järelmaksud, liisingud, krediitkaardid.

Tarbijakrediidi kasutamisel tuleb silmas pidada seda, et sellega kaasnevad ka lisakulud. Euroopa Keskpanga andmetel on võrreldes teiste Euroopa riikidega Eesti tarbijalaenude intress üks kõrgemaid, olles kõrgem näiteks Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Leedu ja paljude teiste riikide intressist.

Seda silmas pidades tekib aga uus küsimus – mil määral on inimesed teadlikud eelnevast ning kas see mõjutab ka nende otsust kasutada tarbijakrediiti? Töö autoril tekkis huvi uurida, kas tarbijakrediidi kasutajate ning mitte-kasutajate finantskirjaoskus erineb.

Nagu eelnevalt mainitud, osaleme me kõik küll finantstehingutes igapäevaselt, kuid vaatamata sellele on suurel osal rahvastikust kesised finantstehingud ning see võib põhjendada ka paljude inimeste kulukamat finantskäitumist ning väiksemat sissetulekut.

Lõputöö eesmärgiks on hinnata seoseid tarbijakrediidi kasutamise ning finantskirjaoskuse, vanuse, soo, haridustaseme ning sissetuleku vahel ja selgitada välja tarbijate hinnangud tarbijakrediidi kasutamise suhtes.

Töös on määratletud järgnevad uurimisküsimused:

- 1) Millist rolli mängivad finantskirjaoskuse tase, sugu, vanus, haridustase ning sissetulek tarbijakrediidi kasutamise juures?
- 2) Millised on tarbija jaoks aktsepteeritavad põhjused, et kasutada tarbijakrediit?
- 3) Millised eelised ja puudused on tarbijakrediidil tarbijate arvates?
- 4) Kas inimeste finantskirjaoskuse tase vastab sellele, nagu nad enda puhul eeldavad?

Antud töö koosneb kolmest peatükist. Töö kirjutamisel on kasutatud temaatilisi artikleid, infot Finantsinspektsiooni, Eesti Panga ja Rahandusministeeriumi kogumikest ning valdkonnapõhiseid õpikuid.

Lõputöö esimene osa annab ülevaate, mida täpsemalt mõistetakse tarbijakrediidi all ning milline on tarbijakrediidi kasutamise ajalugu, tüüpiline kasutajaprofiil, turg Eestis ning mis on tarbijakrediidi kasutamise eelised ja puudused majanduses ning tarbija jaoks. Teises osas kirjeldab autor uuringu metoodikat, kus toob välja uuringu andmete kogumise protsessi, kirjeldab valimit. Veel kirjeldab autor, kuidas viidi läbi logistiline regressioonanalüüs. Kolmandas ehk empiirilises osas esitleb ja analüüsib töö autor uuringu tulemusi. Nimetatud peatükis toob autor välja ka järeldused ning ettepanekud tulevikuks.

Käesolevas töös on kasutatud mõisteid finantskirjaoskus, rahatarkus, finantstarkus, finantstadmised samatähenduslikena.

1. TARBIJAKREDIIDI NING FINANTSKIRJAOSKUSE MÕISTED JA OLEMUS

Antud peatükis keskendutakse tarbijakrediidi mõiste, tüüpilise tarbijakrediidi kasutaja profiili, tarbijakrediidipakkujate Eesti turule ning ka tarbijakrediidi puuduste ja eeliste selgitamisele. Veel kirjeldab peatükk finantskirjaoskust ning uurimisprobleemi püstitust.

1.1. Tarbijakrediidi mõiste ja liigid

Võlaõigusseaduse (VÕS) § 402 sätestab, et tarbijakrediidileping on krediidileping, millega oma majandus- või kutsetegevuses tegutsev krediidiandja annab või kohustub andma tarbijale krediiti või laenu. VÕS § 401 kohaselt krediidileping on leping, millega üks isik (krediidiandja) kohustub andma teise isiku (krediidisaaaja) käsutusse rahasumma (krediit), krediidisaaaja aga kohustub tasuma krediidilt intressi ja lepingu lõppemisel krediidi tagasi maksma. Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiivi 2008/48/EÜ kohaselt on krediidileping leping, millega krediidiandja annab või lubab anda tarbijale krediiti tasumise edasilükkamise, laenu või muu samalaadse finantstehingu vormis, välja arvatud teenuste pideva osutamise lepingud või samalaadsete kaupade osutamise lepingud, mille kohaselt tarbija tasub selliste kaupade või teenuste eest osamaksetega kogu lepingu kehtivuse aja jooksul. VÕS § 403 sätestab, et tarbijakrediidilepingu jaoks sätestatud ei kohaldata krediidilepingutele, mille puhul krediidi netosumma või krediidi eest omandatava asja või teenuse netohind on väiksem 200 eurost. Samuti ei kohaldata tarbijakrediidilepingu tingimusi hüpoteegiga tagatud krediidilepingutele.

Seega võib tarbijakrediidiks pidada krediiti või laenu, mida krediidiasutused, krediidiandjad ja vahendajad väljastavad tarbijatele kas sissetuleku, teise eraisiku käenduse või pangas oleva hoiuse tagatisel. Erinevatel eesmärkidel väljastatavaid tarbijakrediite võib olla erinevate nimetustega – näiteks väikelaen, remondilaen, reisilaen. Tarbijakrediidi hulka kuulub ka järelmaks, autoliising. Samuti ka krediitkaardid, arvelduskrediidid jms. (Tarbijakrediit, 2019)

Tarbijakrediit on eksisteerinud juba aegade algusest saati. Võib isegi öelda, et tarbijakrediit on vanem kui raha. Väärtuslike esemete vahetamine ja tuleviku tagasimaksud on meie ühiskonnas kasulik kuid samas ka ohtlik käitumisharjumus. Tarbijakrediit on üsna levinud ja lihtsasti kättesaadav. (Peterson, 2003)

Järelmaksu puhul tuleb laenatud summa tagasi maksta kokkulepitud ajaperioodil võrdsete maksetena kindlaks määratud ajaks. Järelmaksuvaba krediidi puhul ehk tähtajatu krediidi puhul on krediit väljastatud tarbijale juba enne tehingu toimumist ning seetõttu ei pea klient iga kord krediidi saamiseks uuesti avaldust esitama. Sellisel juhul saab laenusummat tagasi maksta kas täissummas või osadena, mis ei pea olema võrdsed. Sellisteks järelmaksuvabadeks krediitoodeteks on näiteks panga poolt väljastatud krediitkaardid. (Chien & Devaney, 2001)

Liising on finantseerimisvahend, mille puhul sõlmitakse leping kahe poole vahel, kus üks pool (liisinguandja) annab kasutamiseks vara teisele poolele (liisinguvõtja) kindlaksmääratud ajaks ning kindlaksmääratud maksete eest. Liisitud vara juriidiline omanik on liisinguandja. Liisingusse võetakse tavaliselt mingisuguseid masinaid või sõidukeid. Olenevalt liisingu liigist, liisinguperioodi lõpuks on liisinguvõtjal võimalik liisitud vara endale osta, tagastada liisinguandjale või kolmandale osapoolele müüa. (Fletcher, Freeman, Sultanov, & Umarov, 2005)

1.2. Tarbijakrediidi kasutajad

Paljude ostude puhul eelistavad tarbijad raha kogumise asemel kasutada mõnda krediitoodet, mis võimaldaks neil ost sooritada. Sellisel juhul on tarbijal kaup kohe olemas ning võib ka juhtuda, et ei ole tarvis maksta asenduskauba eest, mida muidu kasutataks ning mis võib olla isegi kallim, kui ostetav kaup. Muidugi on võimalik langetada elustiilivalikuid, mille puhul ei olegi vaja tarbijakrediiti kasutada, kuid tihtipeale keskklassi kuuluvad inimesed, kes soovivad mugavamalt elustiili, eelistavad raha kogumise asemel kasutada tarbijakrediiti. Tarbijakrediiti kasutatakse nii kestvuskaukade jaoks kui ka näiteks hariduse omandamiseks. (Durkin, Elliehausen, Staten, & Zywicki, 2014)

Empiirilised uuringud on tõestanud, et inimeste omavaheline sotsiaalne võrdlemine võib olla üheks põhjuseks, miks inimesed võtavad kasutusse tarbijakrediidi. Majapidamised võrdlevad end

teiste majapidamiste tarbimisharjumustega. Kui üks majapidamine ei suuda tarbida nii palju, kui teine, võetakse kasutusele tarbijakrediit. (Kamleitner & Kirchler, 2007)

Veel on tarbijakrediidi kasutamise põhjusteks näiteks soov parandada elujärge või seda hoida samal tasemel. Madalama sissetulekuga majapidamistes kasutatakse tarbijakrediiti ka selleks, et ots-otsaga kokku tulla. Tarbijakrediiti kasutavad vahepeal inimesed selleks, et ei peaks kulutama mõne teise eesmärgi jaoks kogutud raha. Tarbijakrediiti kasutatakse ka siis, kui arvatakse, et lähiajal sissetulekud suurenevad. (Kamleitner & Kirchler, 2007)

Tänapäeval on Euroopa elanike hulgas tarbijakrediidi kasutamine populaarsem hästi haritud majapidamistes, kes eeldavad, et nende sissetulek lähiajal kasvab. Samuti on tarbijakrediidi kasutamine suurem majapidamistes, kus on rohkem pereliikmeid. Ka sissetulek mängib tarbijakrediidi kasutajate hulgas rolli, kuna suurem sissetulek on laenuandjale väiksem risk, mis paneb laenuandjat eelistama neid laenuotlejaid, kellel on see risk tagatud. (Magri, Pico, & Rampazzi, 2011)

Tarbijakrediidi kasutamise sagedus on suurem majapidamistes, kes elavad üürikodudes, on üksikvanemad ja/või on rahalistes probleemides igakuiselt. Tüüpiliselt kuuluvad tarbijakrediidi kasutajad pigem keskmise või kõrge sissetulekuga elanikkonna hulka. (Magri, Pico, & Rampazzi, 2011)

Magri, Pico ja Ramapzzi uuringus (2011) selgus, et nendes majapidamistes, mida võib pidada lausa vaesteks (Euroopa Komisjoni definitsiooni kohaselt on vaesed majapidamised need, kus sissetulek on alla 60% riiklikust keskmisest mediaansissetulekust) on tarbijakrediidi kasutamine väiksem, kui kogu uuringu valimis. Näiteks Soomes, Irimaal ja Suurbritannias umbes üks kolmandik vaestest majapidamistest kasutab tarbijakrediiti. (Magri, Pico, & Rampazzi, 2011)

2008-2009 aastate andmetel oli näiteks Prantsusmaal tekkinud suur hulk kodumajapidamisi, kes olid sunnitud kasutama tarbijakrediiti just igapäevakulutuste katteks, kuna sissetulekust tuli puudu. Vanemates vanusegruppides, kus tarbijakrediidi kasutamine oli kasvanud, leiti, et laenusummad ületavad tagasimaksevõimekust. (Magri, Pico, & Rampazzi, 2011)

Itaalia 2009. aasta uuringu andmetel kasutavad itaallased tarbijakrediiti kõige enam esmatarbekaupade jaoks, raviarvete eest tasumise jaoks või ettenägematute olukordade eest tasumise jaoks (näiteks õnnetus või ootamatu remont). (Magri, Pico, & Rampazzi, 2011)

Tarbijakrediidi tagasimaksmisega tekivad probleemid kõige enam nendel majapidamistel, kes asuvad oma sissetuleku suuruse poolest pigem madalapalgaliste hulka või kelle sissetulek on mediaansissetulekust väiksem. Väikese sissetulekuga majapidamiste tõenäosus sattuda võlglaste hulka on rohkem kui kaks korda suurem. (Magri, Pico, & Rampazzi, 2011)

Väikeste sissetulekutega majapidamised on eriti kergesti mõjutatavad ka välistele šokkidele, nagu näiteks ootamatu sissetuleku vähenemine või ootamatu kulutuste suurenemine. Sellised tegurid tekitavadki väikeste sissetulekutega majapidamistes olukorra, kus üks hetk ei ole enam võimalik tagasimakseid õigeaegselt kokkulepitud tähtaegadeks sooritada. (Magri, Pico, & Rampazzi, 2011)

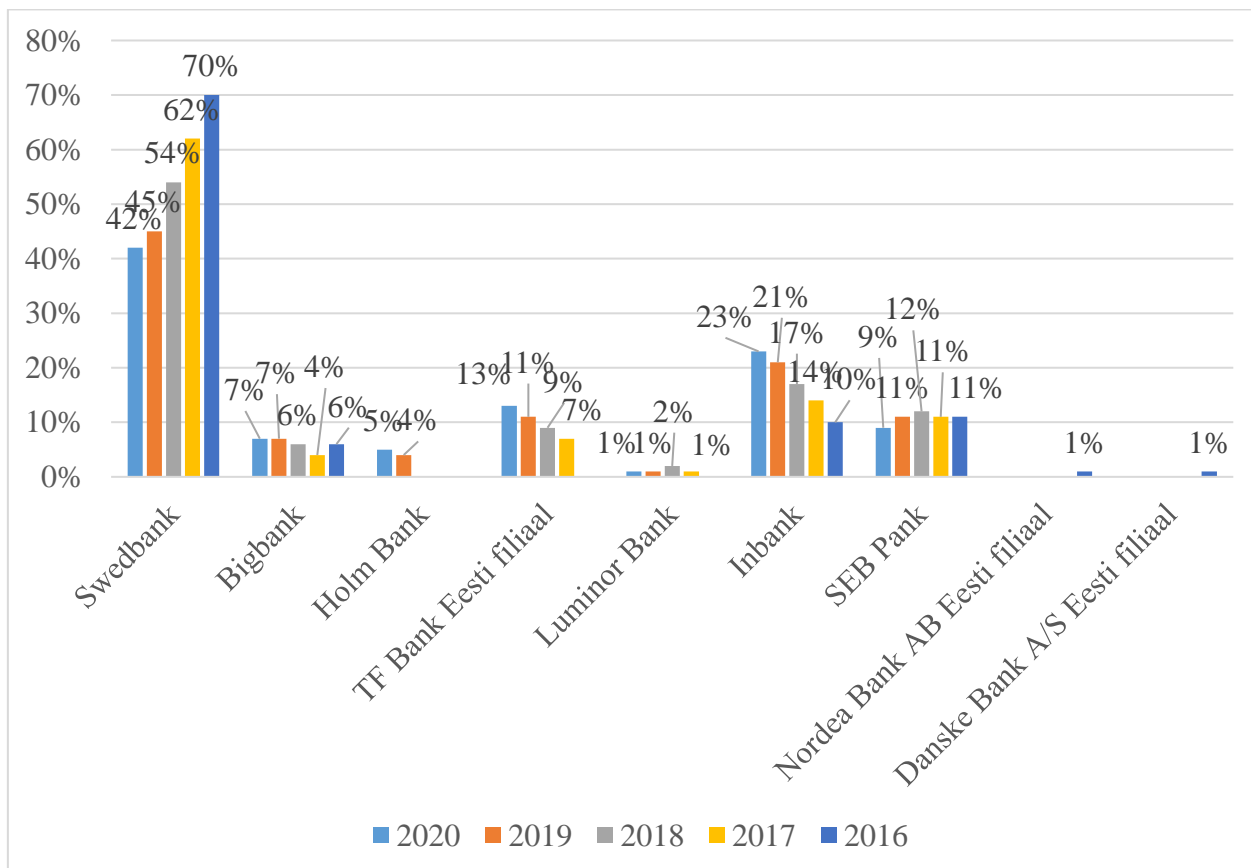
Võlgade tekkimisel mängib olulist rolli lisaks majapidamise sissetulekutele ka perepea vanus ning haridustase. Mida noorem perepea ning kehvem haridustase, seda suurem on tõenäosus võlgnikuks jäämisel. Samuti ka need majapidamised, kes üürivad elukohta, satuvad võlgadesse tihedamini kui koduomanikud. Oluline põhjus võlgadesse sattumisel on see, kui perepea kaotab töökoha. (Magri, Pico, & Rampazzi, 2011)

1.3. Tarbijakrediidi turg Eestis

Pankadest võetud tarbimisläänud on tunduvalt suuremad, kui krediidiandjatelt võetud tarbimisläänud. Pankadest võeti keskmiselt 2010 eurot ning krediidiandjatelt keskmiselt 784 eurot tarbimisläänena 2020. aasta lõpu seisuga. Keskmine sõidukiliisingu laenukoormuse maht oli 2020. aasta lõpus 10 589 eurot. Keskmine krediitkaardi jääk oli 837 eurot ning õppelaenude keskmine jääk 2118 eurot. (Finantsinspeksioon, 2020)

2020. aastal vähenesid igapäevase tarbimisega seotud laenude jäägid Eesti pankades. Tarbimisläänude jääk vähenes võrreldes 2019. aasta lõpu seisuga 31 miljoni euro võrra, krediitkaartide laenujääk 18 miljoni euro võrra ning arvelduskrediidi jääk 3 miljoni võrra. Õppelaenude maht vähenes 11 miljoni euro võrra. (Finantsinspeksioon, 2020)

Eraisikute tarbimisläenude puhul on 2020 detsembri lõpu seisuga kõige suurem turuosa Swedbankil, omades 42% tarbimisläenude turust, teisel kohal on Inbank 23% turuosaga ning TF Bank Eesti filiaal on kolmandal turupositsioonil 13%-ga. Krediidkaartide turul on suurim turuosa Swedbankil 66%-ga ning teisel kohal SEB Pank 15% turuosaga. Turuosasid kirjeldab joonis 1. (Finantsinspeksioon, 2020)

Joonis 1. Erasisikute tarbimisläenude turu jaotus aastatel 2016-2020

Allikas: (Finantsinspeksioon, 2020), (Finantsinspeksioon, 2019) (Finantsinspeksioon, 2018), (Finantsinspeksioon, 2017), (Finantsinspeksioon, 2016)

Krediidiasutustega seotud krediidiandjate hulgas on kolm suurimat turuvalitsejat Swedbank Liising (34%), SEB Liising (24%) ja Luminor Liising (18%). Krediidiasutuste väliste krediidiandjate turul on kolm suurimat krediidiandjat IPF Digital Estonia (15%), PLACET GROUP (12%), Creditstar Estonia (10%) ja Telia Eesti (10%). (Finantsinspeksioon, 2020)

2021. aasta veebruaris oli Eesti pankade poolt väljastatud kuni üheaastaste laenude intressimäär keskmiselt 13,4% ning ühe kuni viieaastaste laenude intressimäär 14,1%. Euroala keskmine intressimäär kuni üheaastaste laenude puhul oli 2021. veebruaris 5,1% ning ühe kuni viieaastaste

laenude puhul 4,6%. Euroala riikidest on kõrgete intressimääradega veel Läti ning Leedu, kus esimeses oli 2021. veebruaris keskmiseks intressimääraks kuni üheaastaste laenude puhul 15,9% ning ühe kuni viieaastaste laenude puhul 13,4%. Leedus oli kuni üheaastaste laenude intressiks küll 3,4%, kuid ühe kuni viieaastaste laenude puhul juba 12,2%. Naaberriigis Soomes on aga intressimäärad hoopis madalamad – kuni üheaastaste tarbimislaenude puhul 5,1% ning ühe kuni viieaastaste laenude puhul 4,1%. (Bank interest rates - Loans, 2021)

Üleüldiselt ei ole 2020. aasta septembri lõpu seisuga majapidamiste tähtjaks tasumata pangalaenude maht suurenenud, kuid 2020. aastal halvenes majapidamiste laenumaksevõime tarbimislaenude segmendis. Tähtjaks tasumata tarbimislaenude osakaal on mõnevõrra suurenenud nii pankade poolt väljastatud tarbimislaenude kui ka pankadega mitteseotud krediidiandjate poolt väljastatud tarbijakrediidi puhul. Majapidamiste viivises olevate pangalaenude laenusumma kasvas 2020. aastal kõige enam märtsis ning peale seda viivises olevate laenude kogusumma on olnud stabiilne. (Eesti Pank, 2020)

1.4. Tarbimiskrediidi eelised ja puudused

Makromajanduslikult on tarbijakrediidi kasutamine kogunõudlust toetav ja kasulik seetõttu, et teatud lühikese aja jooksul aitab see töötuse määra hoida madalama. Kui näiteks kogunõudlus langeb, näiteks töötuse kasvu tõttu, on võimalik tarbijakrediidi abil kogunõudluse vähenemist takistada. See tähendab kodumajapidamiste võlakoorma kasvu. (Gallegati, Riccetti, & Russo, 2015)

Gallegati, Riccetti ja Russo uuringu (2015) töötuse määra mudelis selgub, et päris tükk aega võib majandus paremini toimida, kui tarbijakrediit on mudelis ja ilma tarbijakrediidita majandusmudel jääb sellele alla. Sellest hoolimata on teada, et järjestikuste perioodide jooksul töötuse määr siiski kasvab ning majandus areneb suure kriisi suunas. Ka selles mudelis, kus ei ole tarbijakrediiti, töötuse määr kasvab, kuid majandusel läheb rohkem aega kriisini jõudmiseks. (Gallegati, Riccetti, & Russo, 2015)

Tarbijakrediidi olemasolu lubab majapidamistel osta rohkem kaupu, põhinedes tarbimisfunktsioonile ja harjumuste kujundamisele. Tarbija ületab enda eelarve piiri. See põhjustabki kogunõudluse kasvu ning sellega kaasneb väiksem töötuse määr. Tarbimiskrediidi

pealt makstavad intressid siiski aja möödudes kahandavad majapidamiste jõukust ning see omakorda vähendab ka tarbimist. Selle tagajärjel võib juhtuda nii, et majapidamised soovivad veelgi rohkem tarbijakrediiti ning kui pangad või muud krediidasutused seda ka võimaldavad, siis tarbimine ei pruugigi väheneda või isegi tõuseb. Tegelikult aga kodumajapidamiste jõukus selle arvelt aina väheneb ning ebavõrdsus majanduses kasvab. Ebavõrdsuse ja majandusliku killustatuse mõjul on aga majanduskriis palju kiiremini tekkiv, mis on tarbijakrediidi negatiivne külge. (Gallegati, Riccetti, & Russo, 2015)

Majapidamistel, kellel ei ole võimalik laenata traditsiooniliselt krediiditurult (tavaliselt madala sissetulekuga majapidamised), on tihtipeale võimalus laenata kõrgema intressiga alternatiivsete finantsteenuste kaudu. Need laenud on mõnikord ilma tagatiseta (näiteks kiiralaenud) või tagatisega laenud (näiteks pandimaja teenus). Neid laene on lihtne saada ning tavaliselt piisab sissetuleku või töötamise tõestamisest. Uuringud on tõestanud, et kiiralaenu kasutajad tihtipeale pöörduvadki alternatiivsete finantsteenuste pakkujate poole, kui pank keeldub laenu andmast. (Dettling & Hsu, 2017)

Teised põhjused, miks kiiralaene kasutatakse, võivad peituda finantskirjaoskamatuses või käitumuslikus kallutatuses. Laenaja, kes kasutab kiiralaenu tooteid eelnevalt nimetatud põhjustel, ei loobu tõenäoliselt nende kasutamisest ka siis, kui nende laenupiirangud traditsioonilisel laenuturul leeveneksid. Juhul kui neile laenajatele võimaldatakse ka traditsioonilise laenuturu tooteid, võib traditsiooniliselt krediiditurult laenamine toimuda lisaks kiiralaenudetoodete kasutamisele samal ajal. See võib mingil ajahetkel põhjustada liigset laenamist ning võlgnevuste kasvu, kuna laenuvõtjatel on raskusi oma uute võlakohustuste täitmisega. (Dettling & Hsu, 2017)

Tarbijakrediidi kasutamise eeliseks on kindlasti šokkide leevendamine, mis on madala sissetulekuga majapidamiste jaoks kriitilise tähtsusega, kuna sageli ei võimalda nende eelarve ootamatute suuremate kulutuste katmist. Laenu õigeaegne tagasimaksmine suurendab laenuvõtja krediidiskoori, mis tähendab, et laenuvõtjal on ka tulevikus võimalik laenu saada. (Dettling & Hsu, 2017)

1.5. Finantskirjaoskuse olulisus ja taseme hindamine

Finantstkirjaoskuse üheks definitsiooniks võib nimetada arusaamise, teadmiste, oskuste, hoiakute ja käitumiste kombinatsiooni, mis on vajalikud, et teha finantsotsuseid ja saavutada individuaalne finantsiline heaolu. Selle definitsiooni kaudu on finantskirjaoskus midagi enam, kui ainult teadmised. Olulised on ka hoiakud, käitumine, oskused ning otsuste langetamine. (Atkinson & Messy, 2011)

Finantstkirjaoskuse tase on üks tugevamaid indikaatoreid, mille järgi saab tarbija krediitkaardi võlgasid ennustada. Samas on võimalik finantstadmiste taset väga lihtsalt muuta. (Kamas, et al., 2006)

Selleks, et inimeste finantstadmised ja finantskirjaoskus paraneks, aitab see, kui hoitakse end kursis finantsturgude ja finantstoodete osas. Kõige lihtsam viis oma finantstadmisi laiendada on uudisteportaalis majandusuudiste lugemine. Majandusuudised on kergesti kättesaadav allikas, mis sisaldab endas aktuaalset infot finantstoodete ja majandusprobleemide kohta. Sealt võib leida ka soovitusi ning keeruliste mõistete lihtsasti ära seletatud definitsioone, mis aitab paremini mõista majanduses toimuvat. (Disney & Gathergood, 2013)

Uuringud on tõestanud, et inimestel, kellel on teadmisi või kogemusi enda rahavoogude juhtimises, investeerimises, pensionisäästude kogumises või krediitkaardi kasutamises, on ka paremad finantstadmised. Halb finantskirjaoskus on seotud tarbijate halbade finantsharjumustega. Üsna tihti inimesed, kes on võtnud tarbimislenu, on halvema finantskirjaoskuse tasemega kui need, kes ei ole võtnud tarbimislenu. Väiksema finantskirjaoskuse tasemega inimesed kalduvad võtma kõrge kulukusega laene, nende hulgas ka kiirlaene. Tihtipeale on inimesed teadlikud, et neil ei ole finantskirjaoskuse tase hea, mistõttu on nad ebakindlama finantskäitumisega. See omakorda takistab neil oma finantskäitumist paremaks muuta, mis võiks aidata nende olukorda parandada. (Lee, Park, & Heo, 2019)

Lusardi ja Mitchell on oma 2009 aasta uuringus finantskirjaoskuse mõõtmisel võtnud arvesse järgnevaid teemasid – arvutamine, liitintress, inflatsioon, raha väärtus ajas, inflatsiooni ja raha illusioon, aktsiaturud, investeerimisfondid, intressimäärad, tootlus, väärtpaberite volatiilsus. 2011. aasta uuringus võtsid Lusardi ja Mitchell finantskirjaoskuse mõõtmiseks kasutusele vaid 3 küsimust, millest esimene nõuab liitintressiga arvutamisoskust, teine on inflatsiooni teemaline

ning kolmas on riskide jaotamise kohta. Väga paljudes uuringutes kasutatakse just neid 3 küsimust, et mõõta finantskirjaoskust.

Finantskirjaoskust saab kirjeldada pööratud U-kujulise kõverana, kus teadmised finantsmaailmast on kehvemad noortel ning vanuritel, kuid kõige paremad elutsükli keskel. Seda võib seletada sellega, et kogemuste kasvades õpivad inimesed rohkem ka finantskirjaoskust juurde, kuid vananedes teadmised ununevad. Noorema ning vanema rahvastiku finantskirjaoskuse taseme võrdlusel on huvitavaks erinevuseks see, et nooremad inimesed teadvustavad endale rohkem, et nende finantskirjaoskuse tase on madal, võrreldes vanema rahvastikuga, kelle finantstadmised on küll samamoodi madalad, kuid hindavad enda finantskirjaoskust ekslikult paremaks, kui see tegelikult on. (Lusardi & Mitchell, Financial Literacy Around the World: An Overview, 2011)

Finantskirjaoskuse uuringutes on selgunud, et finantskirjaoskus on pigem halvem naistel. Lisaks sellele, et naised vastavad rohkem küsimustele valesti, on ilmnunud ka see, et naised vastavad küsimustele rohkem „ma ei tea“ vastusevarianti kasutades. Finantskirjaoskuse tase on kõrgem neil inimestel, kellel üldine haridustase on kõrgem. Samuti on finantskirjaoskus parem töötavatel inimestel, mõnedes maades ka vabakutselistel inimestel, võrreldes mittetöötavate inimestega. USAs on täheldatud ka seda, et finantskirjaoskuse taseme puhul on erinevusi ka sõltuvalt etnilisest päritolust ja rassist. Valged ja Aasia päritolu ameeriklased on finantskirjaoskusest parema tasemega, kui afroameeriklased või Hispaania päritolu rahvastik. Kuigi riikides, kus finantsturud on väga arenenud (näiteks Saksamaa, Holland, Rootsi, Itaalia, Jaapan, Uus-Meremaa), leidub ka seal väga suurel hulgal inimesi, kelle finantskirjaoskuse tase on halb. (Lusardi & Mitchell, Financial Literacy Around the World: An Overview, 2011)

2019. aastal läbiviidud Turuuuringute AS uuringus selgus, et Eesti elanike teoreetiline rahatarkus võrreldes 2015. aastal läbiviidud finantskirjaoskuse uuringuga suurenenud ei ole, vaid on jäänud samale tasemele. Eesti elanikest 17% peab enda finantstadmiste taset kõrgeks, 60% keskmiseks ning 20% hindavad madalaks. Siiski on eestlastel võrreldes OECD keskmise tasemega parem finantskirjaoskuse tase. (Turu-uuringute AS, 2019)

1.6. Uurimisprobleemi püstitus

Varasematest uuringutest on selgelt välja tulnud, et finantskirjaoskuse ja kodumajapidamiste tarbijakrediidiportfelli koosseisul on seos. On kindlaks tehtud, et inimestel, kes osalevad ise finantsturgude tegevuses, saavad paremini aru ja teavad rohkem põhilistest finantskontseptsioonidest, mis on seotud nende finantsturgudega, kui need inimesed, kes ei osale finantsturgude tegevuses. Nendeks finantsturgudel osalemisteks võib näiteks pidada muuhulgas pensionisäästude kogumist või aktsiaturgudel kauplemist. (Disney & Gathergood, 2013)

Võrreldes uuringuid finantskirjaoskuse ja pensionisäästude kogumise seostest või aktsiaturgudel osalemise seostest ja uuringuid finantskirjaoskuse ja tarbijakrediidi kasutamise seostest, tuleb välja, et tarbijakrediidi kasutajatel on keskmisest halvem finantskirjaoskuse tase. Inimestel, kellel on suurem võla ja sissetuleku suhe, on uuringute andmetel ka halvem finantskirjaoskuse tase. (Disney & Gathergood, 2013)

Kuigi 2020. aastal tarbimisläenude maht langes märkimisväärselt võrreldes varasemaga, on töö autoril siiski soov uurida seost finantskirjaoskuse ja tarbijakrediidi kasutamise vahel. Töö autoril on huvi selgitada välja, kas ja millised erinevused on tarbijakrediidi kasutajate ning mitte-kasutajate finantskirjaoskuse tasemes.

Tarbijakrediidi kasutamine on tehtud üsna lihtsaks ning kättesaadavaks, mistõttu on tarbijal võimalik tarbijakrediiti kasutada, ilma pikemalt selle üle kaalumata. Töö autoril on huvi võrrelda finantskirjaoskuse taset tarbijakrediidi kasutajate hulgas ning mitte-kasutajate hulgas. Samuti soovib töö autor muuhulgas välja selgitada ka selle, kuidas inimesed hindavad ise enda teadmisi ning millised on vastajate hinnangud tarbijakrediidi kasutamise kohta.

2. UURINGU ANDMED JA METOODIKA

Käesolevas peatükis kirjeldab töö autor uuringu metoodikat. Esimeses alapeatükis kirjeldatakse andmete kogumist ja valimit ning teises alapeatükis antakse ülevaade regressioonanalüüsi protsessile.

2.1. Andmete kogumine ja valim

Inimeste finantskirjaoskuse ja tarbijakrediidi kasutamise seoste uurimiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit. Andmete kogumiseks viidi läbi ankeetküsitlus, mis esitati *Google Docs* platvormil internetis. Enne küsitluse avaldamist katsetati ankeeti ka testgrupi peal, kuhu kuulusid ning sealt saadud tagasiside põhjal viidi ellu parandused.

Uuringu valimiks oli mugavusvalim, mis tähendab, et tulemuste põhjal ei ole võimalik teha suuri üldistusi. Küsimustikku jagas töö autor enda sotsiaalmeedia kanalitel nii erinevates Facebooki gruppides, kui ka LinkedInis. Uuringu sihtgrupiks olid vähemalt 18-aastased inimesed, nii tarbijakrediidi kasutajad kui ka mittekasutajad.

Perioodil 14. aprill 2021-24. aprill 2021 koguti kokku 206 ankeeti, millest analüüsikõlblikeks osutus 194 ankeeti. Analüüsikõlbmatuteks loeti ankeedid, kus tarbijakrediidi kasutamise küsimustele vastati vastuoluliselt, näiteks kui ühes vastuses märgiti, et on kasutatud järelmaksu ning järgmises vastuses märgiti, et ei ole kunagi tarbijakrediiti kasutatud. Vastuste vastuolulisuses võis mängida rolli see, et vastajal tekitas segadust mõiste „tarbijakrediit“, kuigi küsimustikus oli välja toodud ka tarbijakrediidi seletus. See tähendab, et nende vastuste hulka võisid jääda ka madalama rahatarkusega vastajad.

Andmete töötlemiseks kasutati programmi Microsoft Excel. Laekunud vastused eksporditi *Google Docs*ist Microsoft Excelisse. Regressioonanalüüs viidi läbi programmis gretl.

Uuringu jaoks koostatud küsimustik (Lisa 1) jaguneb kolmeks osaks. Esimeses osas on demograafilised küsimused. Teises osas on rahatarkuse küsimused, mis mõõdavad vastaja finantskirjaoskust ning samuti enda teadmisi hinnata paluv küsimus, mis on esitatud Likerti skaalal. Õiged vastused finantskirjaoskuse küsimustele toob töö autor välja peale vastuste esitamist, et kõigil huvilistel oleks võimalus end kurssi viia (esitatud töö lisa 2). Kolmandas osas on küsimused, mille eesmärk on välja selgitada vastaja tarbijakrediidi kasutamise praktikad ning hoiakud.

Küsimustikus on 21 küsimust, millest 5 on sotsiaal-demograafilised küsimused, 7 küsimust on finantskirjaoskuse mõõtmiseks, 1 küsimus on finantskirjaoskuse teadmiste eneseanalüüsi kohta, 8 küsimust tarbijakrediidi kasutamise ja hoiakute kohta.

Finantskirjaoskuse mõõtmiseks kasutas töö autor küsimusi kahest allikast. Esiteks 2013 aastal avaldatud Cameroni, Calderwoodi, Coxi, Limi ja Yamaoka uuringu ankeedi küsimusi, teiseks 2009 aasta Lusardi ja Mitchelli uuringu küsimusi. Esimesest allikas oli 50 küsimust, millest käesoleva töö autor kasutas 7 küsimust, mis olid autori hinnangul kõige teemakohasemad küsimused mõõtmaks finantskirjaoskust käesoleva töö raames. Teisest allikast võttis käesoleva töö autor kokku 7 küsimust, millest 4 kuulusid Lusardi ja Mitchelli uuringus põhiliste finantskirjaoskuse küsimuste hulka ning 3 kuulusid keerukate finantskirjaoskuse küsimuste hulka.

Teiste uuringute eeskujul võib pidada heaks finantskirjaoskajaks inimest, kelle tulemus on sarnastes küsitlustes üle 70% (Bowen, 2002). Kuna antud töös oli finantskirjaoskust puudutavaid küsimusi 7, siis selleks, et olla hea finantskirjaoskuse tasemega, tuli vastata õigesti vähemalt 5-le küsimusele, mis teeb õigete vastuste osakaaluks 71,4% kogu seitsme küsimuse hulgast.

Küsimused tõlgiti eesti keelde ning töö autor kohandas küsimusi minimaalselt – näiteks muutes dollarid eurodeks, kuid kõik muu jäi samaks. Küsimuste valikul peeti silmas seda, et küsimused oleksid erinevast temaatikast ning elementaarsed küsimused elimineeriti. Küsimuste arvu minimeerimiseks valiti välja autori hinnangul parimad küsimused finantskirjaoskuse mõõtmiseks, et ankeedi vastamiseks kuluvat aega vähendada. Samuti peeti silmas seda, et küsimused oleksid sobilikud ka Eesti ühiskonnas.

Küsimustiku temaatika arusaadavamaks muutmise eesmärgil kasutas töö autor küsimustikus mõiste „finantskirjaoskus“ asemel „rahatarkus“. Selle põhjuseks oli testgrupilt saadud tagasiside,

kus arvati, et madalama haridustasemega või mitte majandusvaldkonnaga kokkupuutuvale inimesele võib „finantskirjaoskuse“ mõiste jääda arusaamatuks ning seetõttu ei tundu küsimustiku täitmine atraktiivne.

Küsitlusele vastajatest 27,3% olid mehed, 72,2% naised ning 0,5% ehk üks vastaja märkis „Muu“. Küsimustiku vastajate hulgas oli enamus vanuses 20-29 aastat (67%). Seda võib pidada loogiliseks, kuna küsimustik levis enamasti sotsiaalmeedia kaudu töö autori võrgustikes ning töö autor kuulub samuti antud vanusegruppi. Vastajate keskmine vanus on 28,5 aastat. Suurem osa vastajatest oli keskharidusega (56,7%) ning märkimisväärne osa vastajatest oli kõrgharidusega (35,1%). Küsitlusele vastajate hulgas ei olnud ühtegi inimest, kellel oleks madalam haridustase, kui põhiharidus. Küsitlusele vastajate hulgas oli 77,8% inimestest mingil määral kokku puutunud kas õppeasutuses või töökohal majandusalaste teadmiste omandamise või praktiseerimisega (edaspidi majandusinimesed) ning 22,2% vastajatest ei ole mingisuguseid kokkupuuteid majandusvaldkonnaga. Sissetuleku poolest jagunesid vastajad üpris võrdselt, kõige rohkem (18,6%) oli vastajate hulgas inimesi, kelle netosissetulek kuus on 901-1200 eurot. 81 inimest ehk 41,8% küsimustikule vastanutest märkis, et on mingil moel tarbijakrediiti kasutanud.

2.2. Regressioonanalüüs

Tarbijakrediidi kasutamise ja erinevate mõjutegurite seoste hindamiseks kasutatakse käesolevas töös logistilist regressioonanalüüsi. Logistiline regressioonanalüüs ennustab diskreetse sõltuva muutuja tulemust, kusjuures sõltumatuteks muutujateks võivad olla pidevad, diskreetsed, dihhotoomsed muutujad või segu nendest. Logistilise regressiooni diskreetseks tulemuseks sündmuse toimumine või mittetoimumine. (Fidell & Tabachnick, 2013)

Kasutatud mudelis on sõltuvaks muutujaks tarbijakrediidi kasutamine, mis väljendab seda, kas tarbija on tarbijakrediidi kasutaja või mitte. Nimetatud tunnuse puhul on tegemist fiktiivmuutujaga, millel on kaks väärtust:

- 0 – tarbija ei ole tarbijakrediidi kasutaja
- 1 – tarbija on tarbijakrediidi kasutaja

Logistilist regressioonanalüüsi puhul korrastatakse valimit järgneva põhimõtte alusel – võetakse välja need vastused, kus märgiti, et ei soovita vastata oma kuise netosissetuleku kohta. Lisaks

eemaldati vastuste hulgast ka üks vastus, kus märgiti sooks „Muu“. Kokku jäi regressioonanalüüsi valimisse 185 vastust. Logistilise regressioonanalüüsi valimisse jäänud vastuste kirjeldavat statistikat näitab tabel 1.

Tabel 1. Regressioonanalüüsil valimisse jäänud tunnuste kirjeldav statistika

Tunnus	Keskmine	Standardviga	Min	Max
tarbijakrediidikasutus	0,416	0,494	0	1
sugu	0,281	0,451	0	1
vanus	28,4	11,5	19	62
haridus	1,32	0,492	0	2
sissetulek	1,76	1,03	0	3
skoor	0,703	0,458	0	1

Allikas: Autori koostatud ökonomeetriapaketi gretl abil

Regressioonanalüüsi meetodit kasutades on üritatud leida vastus järgnevale küsimusele:

- 1) Millist rolli mängivad finantskirjaoskuse tase, sugu, vanus, haridustase ning sissetulek tarbijakrediidi kasutamise juures?

Vastuse leidmiseks antud uurimisküsimusele püstitati järgnevad hüpoteesid:

Hüpotees 1: tarbijakrediidi kasutamise ja tarbija soo vahel on oluline seos

Hüpotees 2: tarbijakrediidi kasutamise ja tarbija vanuse vahel on positiivne seos

Hüpotees 3: tarbijakrediidi kasutamise ja tarbija finantskirjaoskuse testi skoori vahel on negatiivne seos

Hüpotees 4: tarbijakrediidi kasutamise ja tarbija sissetuleku vahel on oluline seos

Hüpotees 5: tarbijakrediidi kasutamise ja tarbija haridustaseme vahel on negatiivne seos

Selleks, et kontrollida püstitatud hüpoteese, kasutab töö autor olulisuse tõenäosuse võrdlemist olulisuse nivooaga. See tähendab, et mida väiksem on olulisuse tõenäosus, seda kindlamini on sisukas hüpotees tõestatud ning nullhüpotees ei kehti. Kehtib reegel, et kui $p \geq \alpha$, siis jäädakse nullhüpoteesi juurde ning kui $p < \alpha$, võetakse vastu sisukas hüpotees. (Sauga, 2017) Olulisuse nivoo, millega antud töös olulisuse tõenäosust võrreldakse, on $\alpha = 0,05$.

Lähtuvalt antud uurimisküsimusele vaadeltakse selgitavate muutujatena järgmisi näitajaid, mis on esitatud tabeli kujul ka lisa 3. Tunnuse „tarbijakrediidikasutus“ puhul 1 märgib tarbijakrediidi kasutamist ning 0 märgib tarbijakrediidi mittekasutamist. Tunnus „sugu“ lisatakse mudelisse

fiktiivse tunnusena, mille puhul 0 märgib naist, 1 on mees. Tunnus „vanus“ on mudelis pideva muutujana ning tähistab vastaja vanust täisarv aastates vahemikus 19-62. Tunnus „skoor“ on fiktiivmuutuja ning väärtuse 0 korral on finantskirjaoskuse testi tulemus väiksem, kui 70% ning väärtuse 1 korral on finantskirjaoskuse testi tulemus suurem, kui 70%. Tunnuse „haridus“ puhul jaotati vastused kategooriatesse: põhiharidus, kesk- või keskeriharidus ja kõrgharidus. Vastavalt kategooriatele moodustatakse fiktiivmuutujad. Tunnuse „sissetulek“ puhul on vastused kategooriatesse jaotunud järgnevalt: regulaarne sissetulek puudub, kuni 600 eurot, 601-1200 eurot, rohkem kui 1200 eurot.

Järgnev teoreetiline seletus põhineb Fidell ja Tabachnick (2013) õpikule. Logistilise regressioonanalüüsi puhul on sõltuva muutuja väärtuse tõenäosuse leidmiseks järgnev valem:

$$p_i = \frac{e^u}{1 + e^u} \quad (1)$$

kus p_i on hinnanguline tõenäosus, et i -s tulemus ($i=1, \dots, n$) on üks kategooriatest (antud töö puhul kas 1 või 0 ehk kas tarbijakrediidi kasutaja või mitte) ning u on selgitatav järgmise valemiga:

$$u = A + B_1X_1 + B_2X_2 + \dots + B_kX_k \quad (2)$$

kus

A – konstant

$B_1, B_2, \dots, B_k$ – koefitsendid

$X_1, X_2, \dots, X_k$ – seletavad tunnused

Antud töö mudelis on selgitavad muutujad X_1 kuni X_5 , kus:

X_1 - sugu

X_2 - vanus

X_3 - skoor

X_4 - haridus

X_5 - sissetulek

3. KVANTITATIIVSE UURINGU TULEMUSTE ANALÜÜS

Antud peatükis esitleb ja analüüsib töö autor uuringu tulemusi. Esimeses alapeatükis esitletakse üldiseid finantskirjaoskuse tulemusi. Teises alapeatükis analüüsib töö autor tarbijakrediidi kasutamist, kolmandas alapeatükis analüüsitakse tarbijakrediidi kasutamist puudutavaid hinnanguid, neljandas alapeatükis tuuakse välja tarbijakrediidi puudused ja eelised vastanute hinnangul ning viiendas alapeatükis viiakse läbi logistiline regressioonanalüüs.

3.1. Üldine finantskirjaoskus

Uuringus osalenute finantskirjaoskuse taset võib pidada heaks. Keskmine õigete vastuste arv on 5,2 ehk 74,7% 7-st küsimusest. See tulemus on ootuspärane, kuna enamus küsimustikule vastajatest on mingil määral kokku puutunud majandusvaldkonnaga ja seetõttu võibki eeldada, et nende finantskirjaoskuse tase on hea. Tabel 2 annab ülevaate, kuidas rahatarkuse testi tulemused erinevate gruppide vahel jaotusid.

Kõige raskemaks küsimuseks rahatarkuse küsimuste hulgas võib pidada kolmandat küsimust (Oletame, et teie sõber saab päranduseks 10 000 eurot ja tema sugulane saab kolme aasta pärast päranduseks 10 000 eurot. Kes on rikkam?), mille puhul vastas õigesti 62% vastanutest. Kõige enam vastati õigesti seitsmendale küsimusele (Mida pikema aja jooksul laenu tagasi maksta, seda ... on igakuine tagasimakse ja ...), mille puhul valis õige vastusevariandi 84,5% vastanutest.

Enda rahatarkuse teadmisi hinnati 5-palli süsteemis kõige enam hindele „4“. Nii hindas 30,9% vastanutest. Teine populaarne valik oli hinne „3“, mida valiti 30,4% kordadest. Keskmine eneseanalüüsil hinne moodustab 60,9%(3,05) kogu skaalast. Seega võib öelda, et vastajad pigem alahindasid enda finantsteadmiste taset.

Sarnane tendents on märgata ka nn majandusinimeste puhul. Enda teadmisi hinnatakse madalamateks, kui see tegelikult on. Ootuspäraselt on majandusinimeste rahatarkuse tase parem

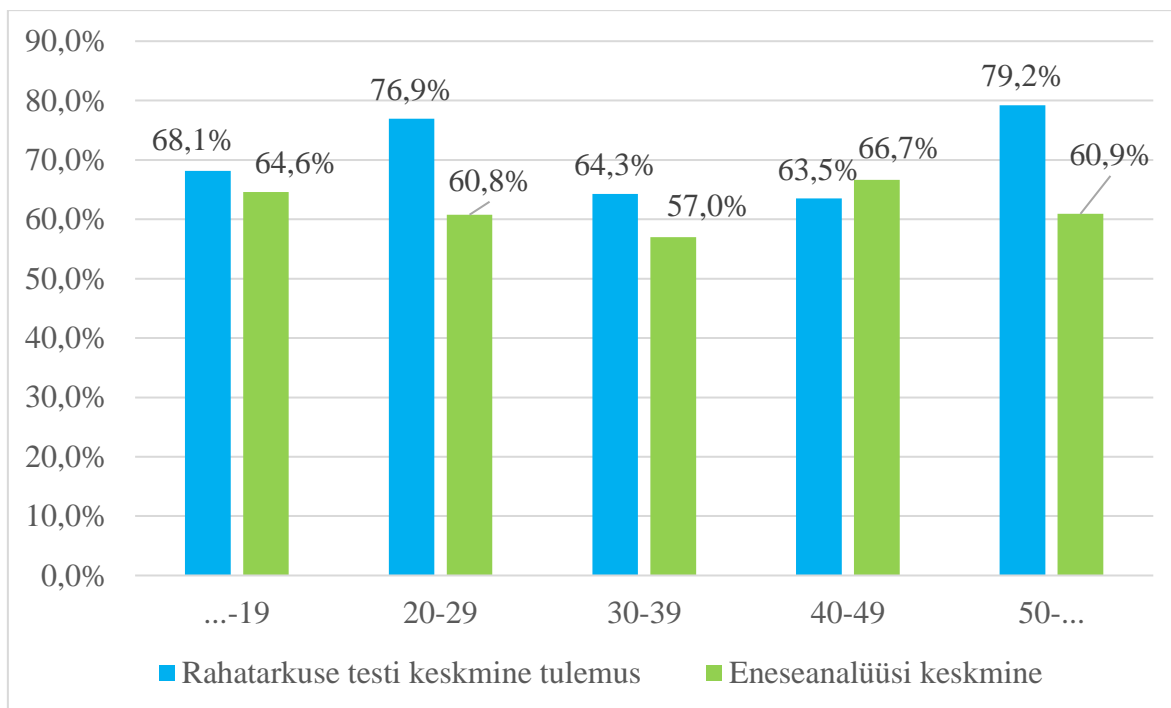
kui kogu valimil ning samuti hindavad nad enda teadmiste taset keskmiselt kõrgema hindega, kui kogu valim.

Mitte majandusinimeste keskmine õigete vastuste arv on madalam, kui kogu valimi keskmine õigete vastuste arv ning samuti hinnatakse eneseanalüüsil enda teadmisi keskmiselt madalama hindepunktiga, kui kogu valimi puhul. Sarnaselt kogu valimile ning majandusinimestele, on ka mitte majandusinimeste rahatarkuse tase parem, kui seda enda puhul hinnatakse olevat. Kokkuvõtvalt võib öelda, et mitte majandusinimeste rahatarkuse teadmiste tase ei ole hea, jäädes alla 70%-le.

Nagu töö esimeses peatükis autor välja tõi, on Lusardi ja Mitchelli uuringutes selgunud, et finantskirjaoskuse tase jaotub pööratud U-kujuliselt – kõige paremate finantsteadmistega on elutsükli keskmises osas olevad inimesed ning vähem teadmisi on noortel ning vanuritel. Käesoleva uuringu raames võrreldi samuti finantskirjaoskuse taset vanusegrupiti. Selgub, et kõige nooremal ning kõige vanemal vanusegrupil tõesti on võrreldes teiste gruppidega kehvemad finantsteadmised. Kuni 19-aastaste vanusegrupis on rahatarkuse testis õigesti vastatud keskmiselt 69,2% küsimustele ning üle 50-aastaste vastajate seas on õigete vastuste osakaal 62,3%. Kõige parem finantskirjaoskuse tase on vanusegrupis 40-49 aastat, kus õigete vastuste osakaal on 77,8%.

Erinevalt Lusardi ja Mitchelli uuringule, ei vasta antud uuringus tõele see, et vanemad inimesed hindavad enda finantskirjaoskust paremini, kui noored. Võrreldes kuni 19-aastaste eneseanalüüsi keskmist hinnet ja üle 50-aastaste keskmist hinnet, on kuni 19-aastaste hinnang parem.

Jooniselt 2 võib näha, et vanemas vanusegrupis hinnati enda teadmisi kõige õiglasemalt – tegelikku tulemust ning hinnangut teadmistele võib lugeda põhimõtteliselt võrdseteks. Kuna vanusegruppidesse jagunesid vastajad ebavõrdselt, ei saa siiski nende tulemuste pealt märkimisväärseid järeldusi teha.

Joonis 2. Rahatarkuse testi tulemused ning eneseanalüüsi hinnang vanusegrupiti

Allikas: Autori koostatud

Uurides lähemalt finantskirjaoskust nende inimeste hulgas, kes on tarbijakrediiti kasutanud ning võrreldes tulemusi nende inimestega, kes ei ole kunagi tarbijakrediiti kasutanud, ei ole väga märgatavaid erinevusi. Tarbijakrediidi kasutajate rahatarkuse testi tulemuseks on keskmiselt 73,5% ning inimestel, kes pole kunagi tarbijakrediiti kasutanud, tuli tulemuseks keskmiselt 75,5%. Eneseanalüüsi keskmine on samamoodi mõlemal grupil väga sarnane – erinedes vaid 2,8% võrra.

Kui jagada tarbijakrediiti kasutavad inimesed kaheks – majandusinimesed ja mitte majandusinimesed, siis on ootuspäraselt nendel tarbijakrediiti kasutavatel inimestel, kellel pole väga suurt kokkupuudet majandusvaldkonnaga, madalam tulemus ka rahatarkuse testis. Nende tulemus on 69,8%, mis tähendab, et nende rahatarkuse tase on napilt alla eelpool seatud „hea“ piiri ehk alla 70%. Tarbijakrediiti kasutavad inimesed, kes on ka majandusvaldkonnaga kokku puutunud, vastasid keskmiselt õigesti 74,6% küsimustele, mis tähendab, et nende rahatarkuse teadmiste tase on põhimõtteliselt sama, mis mitte tarbijakrediidi kasutajatel. Kuna tarbijakrediidi kasutavate inimeste grupp, kellel ei ole majandusvaldkonnaga kokkupuuteid, on väga väike, ei saa selle põhjal siiski üldistavaid järeldusi teha.

Tabel 2. Rahatarkuse testi vastuste tulemused

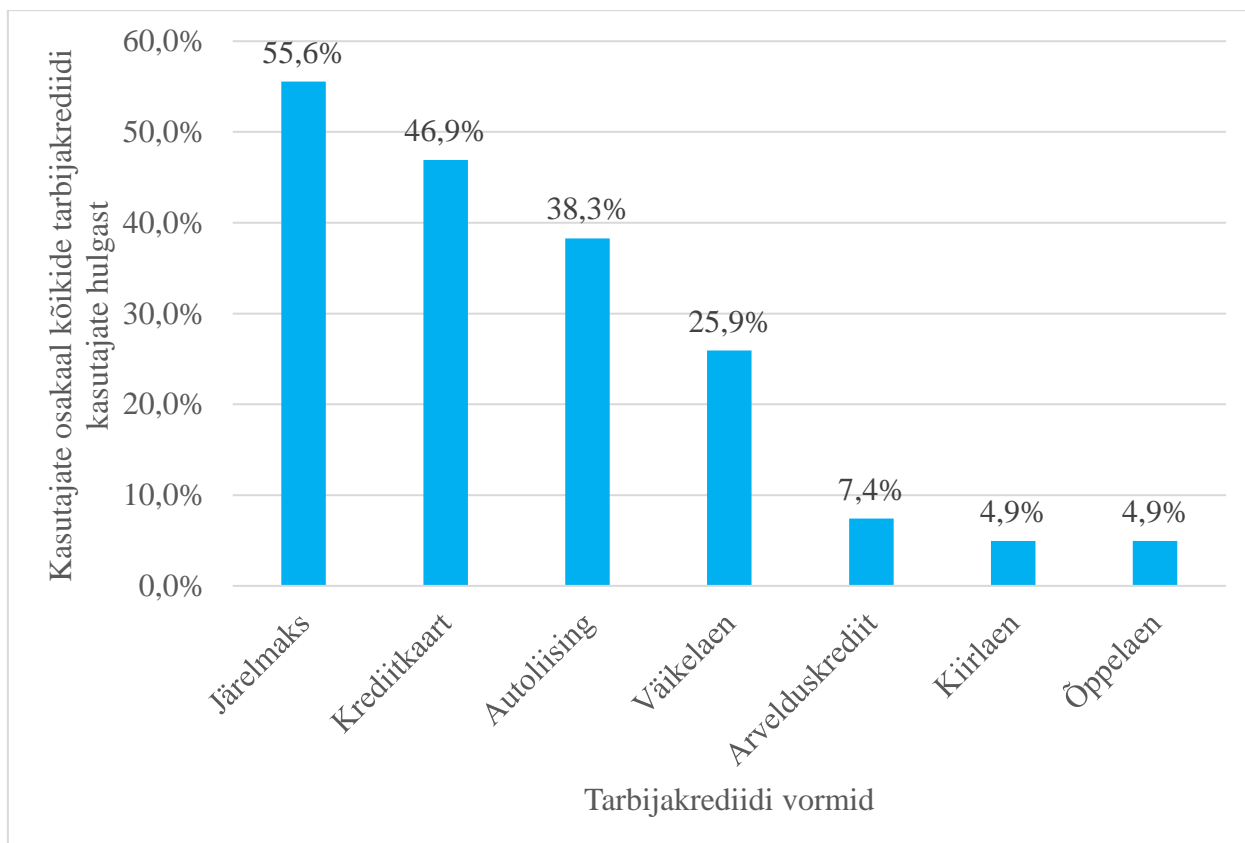
	Valimi arv	Keskmine tulemus (0-7 punktiskaalal)	Tulemus protsentides	Keskmine eneseanalüüsi hinnang (1-5 skaalal)	Hinnang protsentides
Kõik vastajad	194	5,23	74,7%	3,05	60,9%
Majandusinimesed	151	5,39	77,0%	3,24	64,8%
Mitte majandusinimesed	43	4,65	66,4%	2,37	47,4%
Tarbijakrediiti mitte kasutavad inimesed	113	5,28	75,5%	3,11	62,1%
Tarbijakrediidi kasutajad	81	5,15	73,5%	2,96	59,3%
nendest majandusinimesed	18	5,22	74,6%	3,11	62,2%
nendest mitte majandusinimesed	63	4,89	69,8%	2,44	48,9%

Allikas: Autori koostatud

3.2. Tarbijakrediidi kasutuspraktika analüüs

Selles alapeatükis andmeid analüüsid on võetud arvesse ainult tarbijakrediiti kasutavate inimeste (81 inimest koguvallimist) vastused.

Küsimustikule vastajate tarbijakrediidivormide eelistusi analüüsid selguvad populaarsemad tarbijakrediidi vormid. Joonisel 3 on näidatud kogu tarbijakrediidi vormide kasutamise populaarsus. Kõige populaarsem tarbijakrediidi vormide hulgast on järelmaks. Seda kasutab tarbijakrediidi kasutajate hulgas 55,6%. Populaarsuselt teisel kohal oli krediitkaart 46,9%-ga ning kolmandal kohal autoliising, mida kasutab 38,3% tarbijakrediidi kasutajatest. Lisaks välja pakutud variantidele ilmnes ka 4 vastaja puhul (4,9% tarbijakrediidi kasutajatest), et on kasutatud õppelaenu. Ka selle võttis töö autor analüüsimisel arvesse.

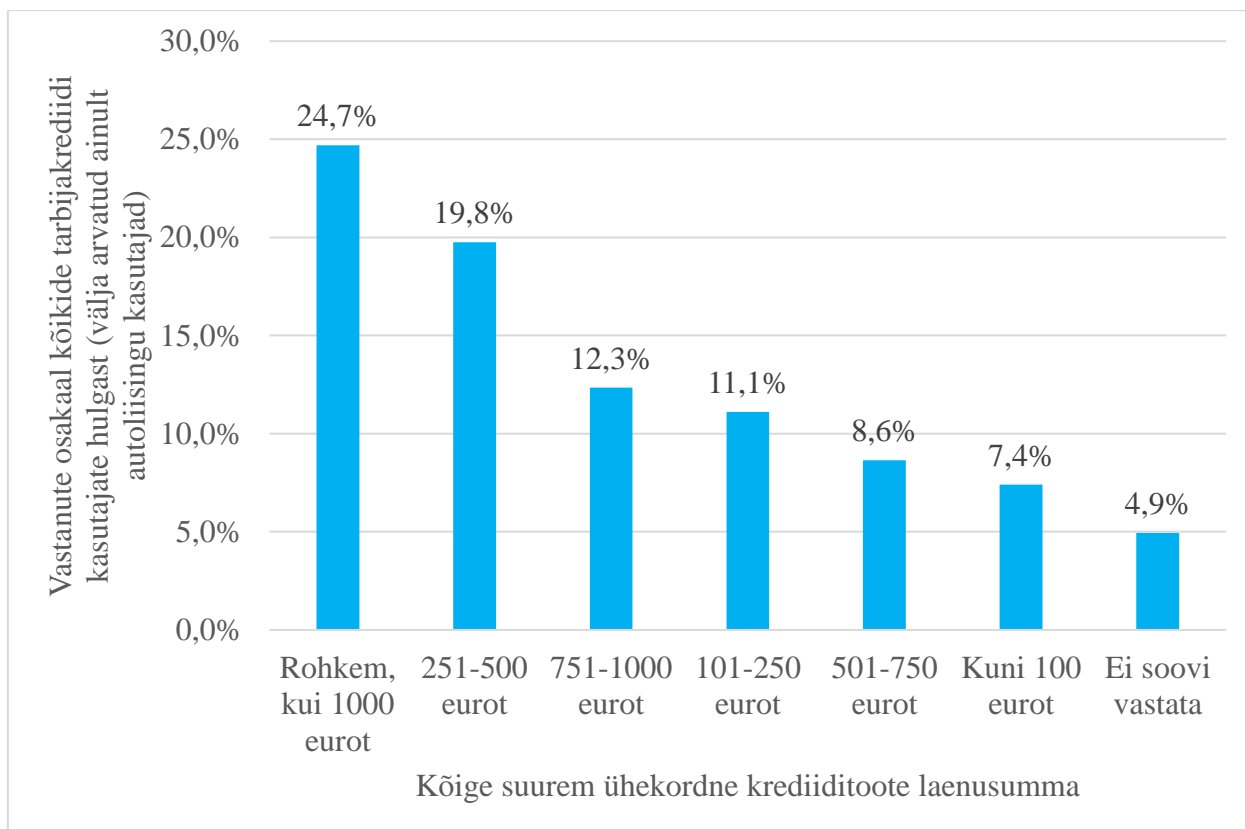

Joonis 3. Tarbijakrediidivormide populaarsus.

Allikas: Autori koostatud

Tarbijakrediidi kasutajate hulgas on kõige suuremaks summaks, mida on ühe krediiditoote raames laenatud, kõige enim üle 1000 euro suurune summa. 81-st tarbijakrediidi kasutajast vastas 20 inimest ehk 24,7% antud vastusevarianti. Veel saab välja tuua ka laenusumma 251-500 euro vahemikus, mida vastati tarbijakrediidi kasutajate hulgas 19,8% korral.

Kuna küsimustiku küsimuses „Mis summas olete kõige rohkem ühekordselt (ühe toote/teenuse kohta või ühe laenu kohta, väljaarvatud autoliising) tarbijakrediiti kasutanud?“ välistati autoliising ning juhul kui tarbijakrediidi kasutaja on tarbijakrediidivormidest kasutanud vaid autoliisingut, ei olnud tal sobivat varianti vastamiseks peale „Ei soovi vastata“ või „Ei ole kunagi tarbijakrediiti kasutanud“. Seetõttu on joonis 4 puhul jäetud jooniselt välja need inimesed, kes on ainult autoliisingut kõikidest tarbijakrediidi vormidest kasutanud.

Joonis 4. Tarbijakrediidi kasutajate maksimaalne laenusumma ühe krediiditoote kohta (välja arvatud ainult autoliisingu kasutajad)

Allikas: Autori koostatud

Nagu eelpool olevast tabelist (Tabel 2) selgub, on tavaline tarbijakrediidi kasutaja inimene, kes pigem ei ole oma elus majandusvaldkonna õppimisega või töökohal praktiseerimisega kokku puutunud. 81 tarbijakrediidi kasutaja hulgast on 77,8% inimesi, kes ei ole majandusinimesed. Tabelist 3 on võimalik näha, kuidas jaotuvad tarbijakrediidi kasutajate sotsiaal-demograafilised näitajad. Tarbijakrediidi kasutajate hulgas on 75,3% naised ning 23,5% mehed. Ühel korral märgiti enda sooks „Muu“. Vanusegrupi poolest on tüüpiline tarbijakrediidi kasutaja vanusevahemikus 20-29 aastat. Selles vanuses on tarbijakrediidi kasutajaid 45,7%. Kuna antud vanusegrupis oli kogu valimis kõige rohkem vastajaid, on ka loogiline, et tarbijakrediidi kasutajate hulgas on see kõige populaarsem antud uuringu raames. Teine vanusegrupp, kus esines palju tarbijakrediidi kasutajaid, oli üle 50-aastased, kes moodustasid kogu tarbijakrediidi kasutajate hulgast 23,5%.

Tarbijakrediidi kasutaja on antud uuringus esinenud andmete põhjal kõige tihedamini kas kõrgharidusega (48,1% tarbijakrediidi kasutajatest) või keskharidusega (40,7%). Kuna kogu valimi hulgas olid samuti need kaks haridustaset kõige populaarsemad, on see tulemus ka antud kontekstis loogiline.

Kõige enam esineb tarbijakrediidi kasutajate hulgas inimesi, kelle igakuine netosissetulek on vahemikus 901-1200 eurot (25,9% tarbijakrediidi kasutajatest). Suur osakaal on ka inimestel, kelle igakuine netosissetulek on vahemikus 1201-1500 eurot (22,2%). Nagu ka Magri, Pico ja Rampazzi 2011 avaldatud uuringus on selgunud, peab ka antud uuringus paika see, et tüüpiline tarbijakrediidi kasutaja kuulub kas keskmise- või kõrgema sissetuleku tarbija hulka, arvestades keskmiseks Eesti brutopalgaks 2020. aasta seisuga kõikides valdkondades 1448 eurot (netopalgaks ümber arvatades 1189.14 eurot). (Keskmine brutokuupalk, 2021)

Tabel 3. Tarbijakrediidi kasutaja sotsiaal-demograafilised näitajad

	Vastajate arv	Osakaal
Sugu		
Mees	19	23,5%
Naine	61	75,3%
Muu	1	1,2%
Vanusegrupp		
...-19	1	1,2%
20-29	37	45,7%
30-39	16	19,8%
40-49	8	9,9%
50-...	19	23,5%
Haridustase		
Põhiharidus	1	1,2%
Keskharidus	33	40,7%
Põhiharidusel põhinev kutseharidus	1	1,2%
Keskharidusel põhinev kutseharidus	7	8,6%
Kõrgharidus	39	48,1%
Sissetulek		
Regulaarne sissetulek puudub	5	6,2%
Kuni 300 eurot	4	4,9%
301-600 eurot	3	3,7%
601-900 eurot	13	16,0%
901-1200 eurot	21	25,9%
1201-1500 eurot	18	22,2%
Rohkem kui 1500 eurot	14	17,3%
Ei soovi vastata	3	3,7%

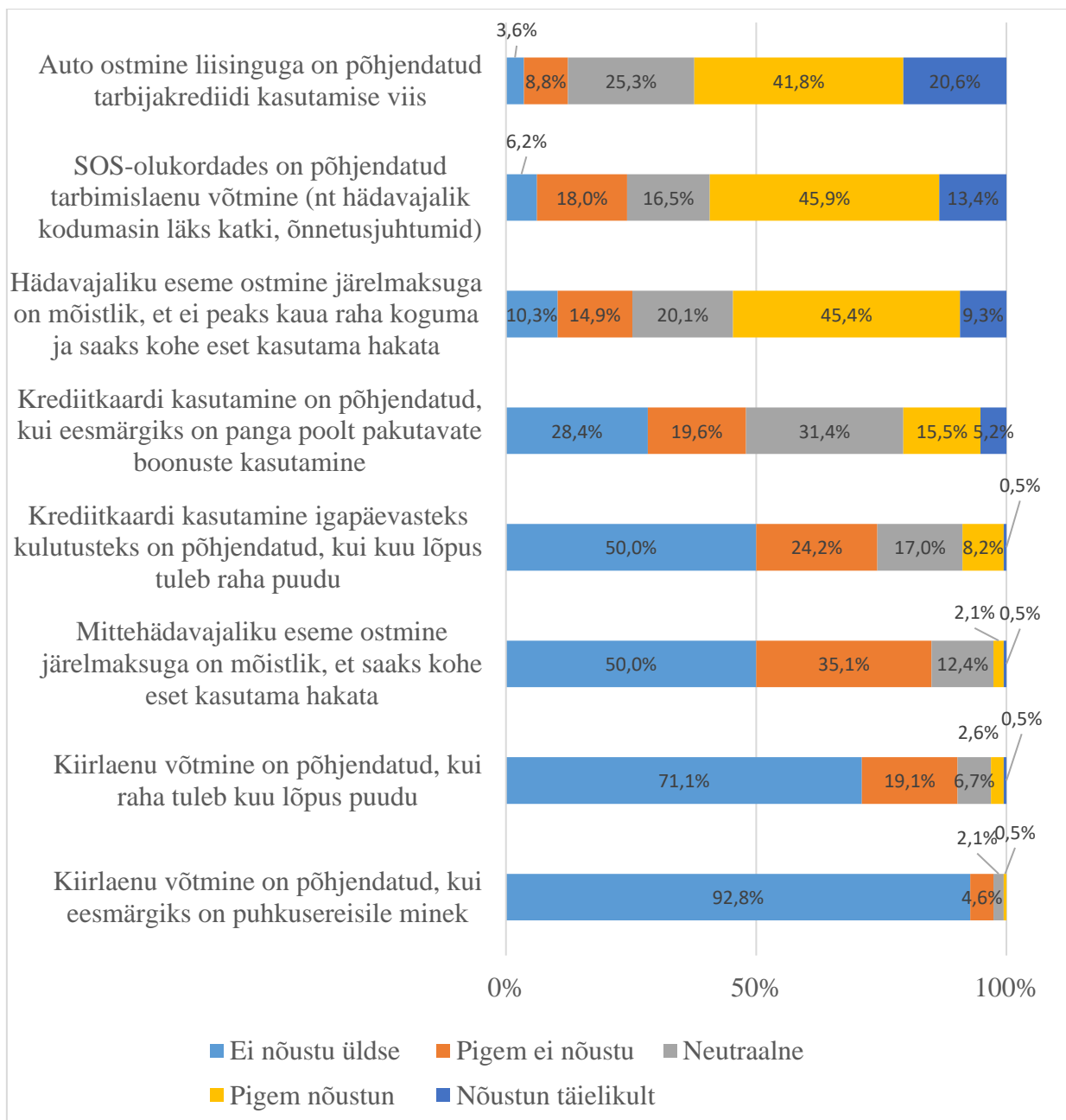
Allikas: Autori koostatud

3.3. Tarbijakrediidi kasutamise vajalikkuse hinnangud

Tarbijakrediidi kasutamise vajalikkust erinevates olukordades uurimiseks esitati vastajatele kaheksa väidet. Antud väidete puhul analüüsis töö autor kõikide vastanute (194 inimest) vastuseid, see tähendab, et ei ole oluline, kas vastaja on tarbijakrediidi kasutaja või mitte. Joonisel 5 on toodud kõikide väidete hinnangud.

Kõige enam nõustuti väitega „Auto ostmine liisinguga on põhjendatud tarbijakrediidi kasutamise viis“. Selle väitega nõustus ehk valis vastuseks „Nõustun täielikult“ või „Pigem nõustun“ 62,4% vastanutest. Peaaegu võrdselt nõustuti ka väitega „SOS-olukordades on põhjendatud tarbimislaenu võtmine (nt hädavajalik kodumasin läks katki, õnnetusjuhtumid)“, kus nõustumise osakaal oli 59,3%. Kolmas väide, millega nõustuti üle pooltel kordadel ehk 54,7% kordadest, oli „Hädavajaliku eseme ostmine järlemaksuga on mõistlik, et ei peaks kaua raha koguma ja saaks eset kohe kasutama hakata“.

Ülejäänud väidete puhul on mitte nõustumise osakaal tunduvalt suurem, kui nõustumise osakaal. Kõige vähem nõustuti väitega, et kiirlaenu võtmine on põhjendatud, kui eesmärgiks on puhkusereisile minek. 97,4% vastanutest märkis, et ei nõustu selle väitega. Kiirlaenu võtmine kuu lõpus, kui raha puudu tuleb, oli järgmine väide ebapopulaarsuselt, millega ei nõustunud 90,2% korral. Sellest võib järeldada, et antud küsimustikule vastajad on teadlikud kiirlaenuga kaasnevatest suurtest kuludest ning ei soovi seda kasutada.

Joonis 5. Hinnangud tarbijakrediidi kasutamise vajalikkuse kohta esitatud väidetele kogu valimi ulatuses

Allikas: Autori koostatud

Vähe nõustuti ka väitega, et mittehädavajaliku eseme ostmine järelmaksuga ostmine on mõistlik. Selle väitega ei nõustunud 85,1% vastanutest. Krediitkaardi kasutamise puhul on selgelt näha, et pea pooled ehk 48% vastanutest ei kasutaks krediitkaarti panga poolt pakutavate hüvede kasutamiseks, mis kaasnevad krediitkaardiga ning 74,2% vastanutest leiab, et krediitkaarti ei ole mõistlik kasutada ka igapäevaste kulutuste tegemiseks. Ankeedis toodi mõnel korral välja, et kasutatakse krediitkaarti selleks, et saada reisi jaoks kindlustus või autorentimise võimaluseks.

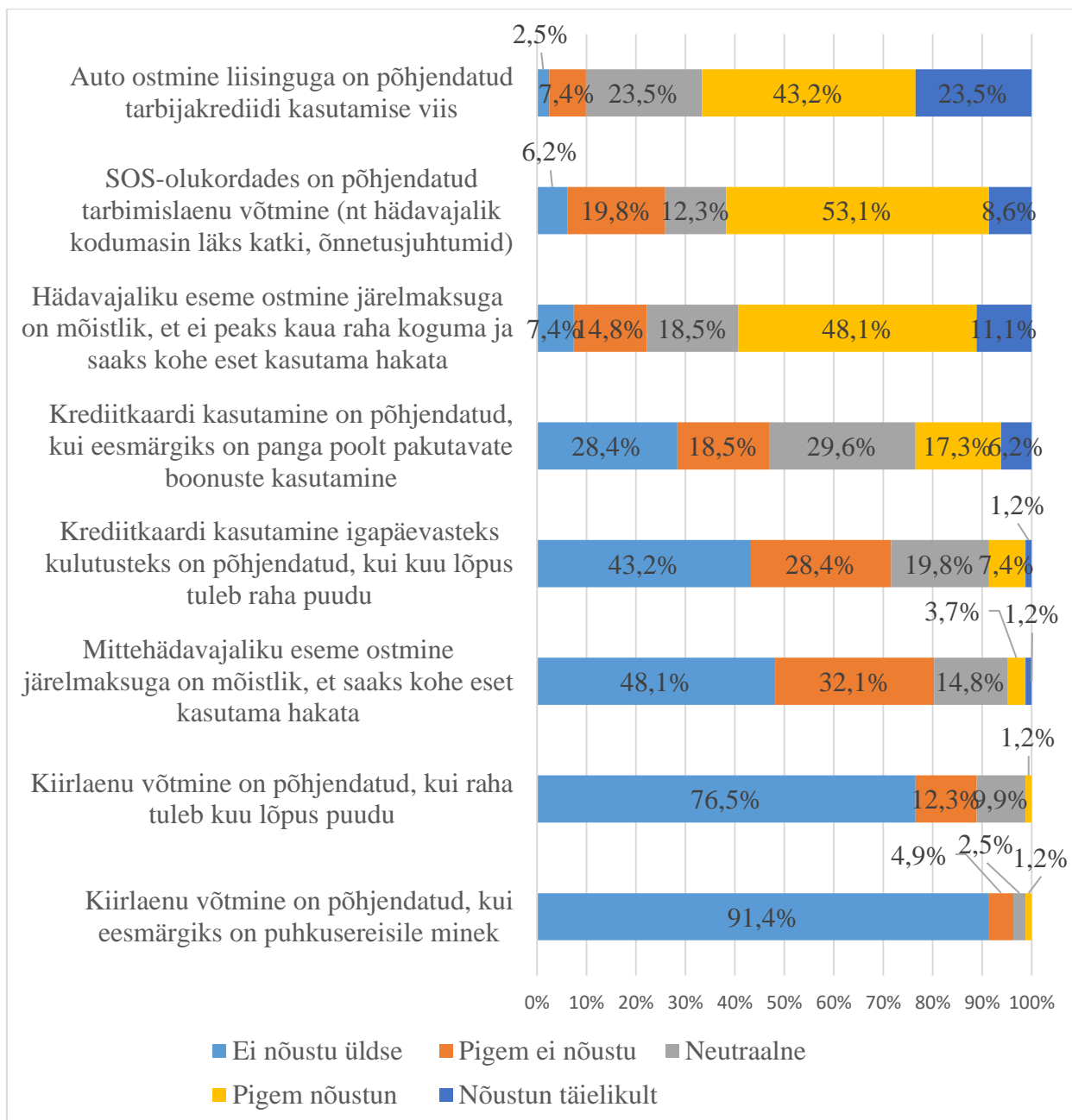
Samuti osad vastajatest märkisid, et kasutavad krediitkaarti selleks, et panga silmis hea krediitkäitumisega olla, makstes krediitkaardi võlad õigeaegselt tagasi. Krediitkaarti kasutatakse ka näiteks välismaistes online-poodides ostude eest tasumisel.

Töö autor vaatles antud väidete hinnanguid ka ainult tarbijakrediidi kasutajate hulgas, et aru saada, kas tarbijakrediidi kasutajate hinnangud tarbijakrediidi kasutamise vajalikkusest erinevad kogu valimi hinnangutest. Täpsema ülevaate annab joonis (Joonis 6).

Tulemused on üpris sarnased. Tarbijakrediidi kasutajate hulgas oli antud kaheksast väitest kõige enam nõustunud sellega, et auto ostmise liisinguga on mõistlik teguviis – sellega nõustus 66,7% tarbijakrediidi kasutajatest. Peaaegu võrdväärselt nõustuti ka sellega, et hädaolukordades on tarbimislenu võtmine aktsepteeritav ning hädavajaliku eseme ostmise järelmaksuga on aktsepteeritav. Nende väidetega nõustuti vastavalt 61,7% kordadest ning 59,2% kordadest.

Krediitkaardi kasutamise kohta on hoiakud suurel määral pigem negatiivsed, nii panga poolt pakutavate boonuste kasutamise jaoks kui ka igapäevakulutuste tegemise jaoks kuu lõpus, kui raha puudu peaks tulema. Esimese puhul ei nõustunud antud variandiga 46,9% ning pea kolmandik (29,6%) tarbijakrediidi kasutajatest jäi erapooletuks. Teise variandi puhul ei nõustunud 71,6% kordadest.

Sarnaselt kogu valimi hoiakutega, oli ka tarbijakrediidi kasutajate hulgas väited, millega kõige vähem nõustuti, samad. Mittehävajaliku eseme ostmist järelmaksuga peab ebamõistlikuks 80,2% tarbijakrediidi kasutajatest. Kiirlenu võtmist kuu lõpus raha puudutulemise korral peab ebamõistlikuks 88,8% vastanutest ning kiirlenu võtmist reisi jaoks peab ebamõistlikuks 96,3% tarbijakrediidi kasutajatest.

Joonis 6. Hinnangud tarbijakrediidi kasutamise vajalikkuse kohta tarbijakrediidi kasutajate hulgas.

Allikas: Autori koostatud

Kogu valimi ning tarbijakrediidi kasutajate võrdlusest näeme, et hoiakud tarbijakrediidi kasutamise kohta ei erine. Sellest võib järeldada, et tarbijakrediidi kasutajad võtavad tarbijakrediiti kasutusele võttes arvesse teisi tegureid, mis erinevad uuringus esitatud hoiakutest ning need ei mõjuta otsustust võtta kasutusele tarbijakrediit.

3.4. Tarbijakrediidi puudused ja eelised

Tarbijakrediidi puudused ja eelised selgitati küsimustikus vastanute vahel välja esitades nii kolm puudust kui kolm eelist ning paludes need järjestada olulisuse alusel. Töö autor esitas tarbijakrediidi omadused lähtudes peatükis 1.4 esitatud andmetele. Antud töö uuringu andmete analüüsimisel võeti arvesse kõigi küsimustikus vastanute vastuseid.

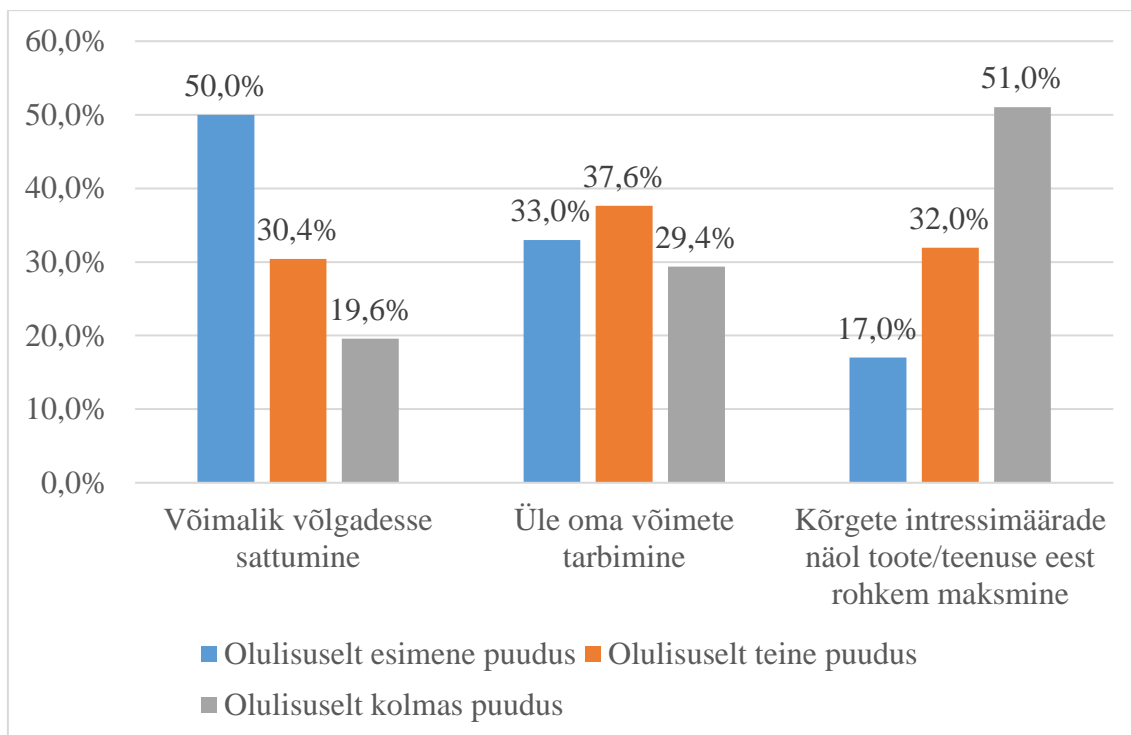
3.4.1. Tarbijakrediidi puudused

Tarbijakrediidi puuduste järjestamiseks olulisuse järjekorras esitas töö autor kolm tarbijakrediidi puudust – tarbijakrediidi kasutaja võimalik võlgadesse sattumine, üle oma võimete tarbimine ning kõrgete intressimäärade näol toote või teenuse eest rohkem maksmine.

Küsimustikus esitatud kolme puuduse hulgast valisid 50,0% vastajatest kõige olulisemaks puuduseks võimaliku võlgadesse sattumise. Olulisuselt teiseks puuduseks valis 37,6% üle oma võimete tarbimise. Antud vastusevariandi puhul jagunesid hääled peaaegu võrdselt ning seda valiti ka 33,0% korral esimeseks puuduseks ning 29,4% kolmandaks puuduseks. Ülekaalukalt on olulisuselt kolmas ehk kõige vähem tähtis puudus kõrgete intressimäärade näol toote või teenuse eest rohkem maksmine – seda valis kõige vähemtähtsamaks 51,0% vastanutest. Tulemuste jagunemist näeb täpsemalt jooniselt (Joonis 7).

Ankeedis toodi välja ka, et tarbijakrediidi puuduseks võib pidada ka „nõiaringi“ sattumist, kus vanade laenude eest tasutakse uute laenudega. Lisati, et tarbijakrediidi kasutamisel võib kaduda reaalsustaju, ning ei küsita endalt kas ka võetud laenukohustustega hakkama suudetakse saada.

Vaadates joonist (Joonis 7), siis võib seal näha, et vastusevariantide vahel on vastatud suhteliselt tasakaalukalt ehk mitte ühegi vastusevariandi puhul ei ole osakaalud üle 51,0%. See tähendab, et võime pidada nimetatud puuduseid vastajate vahel enam-vähem võrdselt olulisteks puudusteks.

Joonis 7. Tarbijakrediidi puuduste tähtsuse järjekord kõigi vastanute hinnangul
Allikas: Autori koostatud

3.4.2. Tarbijakrediidi eelised

Tarbijakrediidi eeliste järjestamiseks esitas töö autor kolm tarbijakrediidi omadust – võimalus elujärge parandada, võimalus hädaolukorras toime tulla ning võimalus tarbida rohkem kaupu ja teenuseid.

Küsimustikus esitatud kolmest tarbijakrediidi eelisest pidasid vastajad kõige olulisemaks eeliseks võimalust hädaolukorras hakkama saada. Selle valis esimeseks eeliseks 72,2% vastajatest. Tähtsusele teine eelis oli küsimustiku vastajate arvates võimalus parandada elujärge – selle vastusevariandi valis 62,9% vastajatest tähtsusele teiseks. See tähendab, et kõige ebaolulisemaks tarbijakrediidi eeliseks peavad vastajad võimalust tarbida rohkem kaupu ja teenuseid. Seda vastusevarianti valis kolmandaks ehk kõige vähem olulisemaks eeliseks 67,0% vastajatest. Tulemusi kirjeldab alljärgnev joonis (Joonis 8).

3.5. Tarbijakrediidi kasutamise mõjutegurite hindamine

Kõigepealt viidi läbi esmane regressioonanalüüs tunnustega sugu, vanus, skoor ning fiktiivmuutujatega Dharidus_0, Dharidus_1, Dsissetulek_0, Dsissetulek_1, D_sissetulek_2 (Lisa 4). Baaskategooriaks jäid tunnused Dharidus_2 ning Dsissetulek_3. Esialgelt prooviti mudelit erinevate kategooriate fiktiivmuutujate arvuga, näiteks algselt oli sissetuleku fiktiivmuutujaid kaheksa, kuid otsustati siiski grupid suuremaks teha ning fiktiivmuutujate arv sissetuleku puhul jäi kolmeks. Samuti prooviti mudelit rakendada erinevate kitsendustega, näiteks ainult meeste või naiste puhul, ainult kõrgharidusega vastajatega või ainult keskharidusega vastatega jne. Kuna mudeli oluliste muutujate arv ei muutunud, jäädi mudeli juurde, kus on esindatud eelpool nimetatud muutujad ning ilma kitsendusteta valimi suhtes.

Logistilise regressioonalanüüsi eelduseks on, et tunnuste vahel ei esine multikollineaarsust. Selleks, et selles veenduda, kontrollis töö autor seda varieeruvusindeksi VIF abil (Tabel 4). Kuna VIF tulemused tulid kõik alla 2, tähendab see, et mudelis ei esine multikollineaarsust.

Tabel 4. VIF abil multikollineaarsuse kontrollimine

Dispersioonide inflatsioonitegurid Väikseim võimalik väärtus = 1,0 Väärtused, mis on alla 10, võivad viidata kollineaarsusprobleemile	
sugu	1,058
vanus	1,461
skoor	1,054
Dharidus_0	1,049
Dharidus_1	1,692
Dsissetulek_0	1,697
Dsissetulek_1	2,068
Dsissetulek_2	1,574

Allikas: Autori koostatud ökonomeetriapaketi gretl abil

Tõepärasuse testi kohaselt on mudel olulisuse nivool 0,05 statistiliselt oluline, sest hii ruudu väärtus on väiksem kui 0,05 ($p=0,0000<0,05$). Parameetritest on olulisuse nivool 0,05 statistiliselt olulised vanus ($p<0,0001$), konstant ($p=0,0004<0,05$), Dsissetulek_1 ($p=0,0152<0,05$) ning D_sissetulek0 ($p=0,035<0,05$). Olulisuse nivool 0,1 osutus statistiliselt oluliseks ka Dharidus_1. Õigesti prognoositi 138 ehk 74,6% kogu vaatlustest. Mudeli Akaike kriteerium on 203,6361;

Hannan-Quinni kriteerium 215,3822 ja Schwarzi kriteerium 232,6193. Mudeli McFaddeni R-ruut on 0,2611, mis tähendab, et mudeli kirjeldusvõime on 26%.

Hüpoteeside kontrollimisel vaadeldi andmeid logistilise regressioonmudeli tulemustest, mis on toodud lisas 4.

Hüpotees 1 kontrollimiseks vaadeldakse tunnuse „sugu” olulisuse tõenäosust, $p=0,1912 > 0,05$ ehk tuleb vastu võtta nullhüpotees. See tähendab, et tarbijakrediidi kasutamise ja tarbija soo vahel ei ole olulist seost.

Hüpotees 2 kontrollimiseks vaadeldakse tunnuse „vanus“ olulisuse tõenäosust, $p < 0,0001$. See tähendab, et vastu tuleb võtta sisukas hüpotees ehk tarbijakrediidi kasutamise ja tarbija vanuse vahel on oluline seos. Kuna vanuse koefitsient on 0,1192, siis on antud seos positiivne – mida suurem on tarbija vanus, seda suurem on tõenäosus, et tarbija kasutab tarbijakrediiti.

Kolmanda hüpoteesi kontrollimiseks vaadeldakse tunnuse „skoor“ olulisuse tõenäosust. Olulisuse tõenäosus $p=0,7418 > 0,05$. Tuleb taaskord vastu võtta nullhüpotees, tarbijakrediidi kasutamise ja tarbija finantskirjaoskuse testi skoori vahel ei ole olulist seost.

Neljanda hüpoteesi kontrollimiseks tuleb vaadelda tarbija sissetulekut. Kuna antud tunnus on jaotatud mudelis kategooriatesse, siis vaatleme neid eraldi. Tunnus $D_{sissetulek\_0}$ $p=0,035 < 0,05$. Ka tunnus $D_{sissetulek\_1}$ on statistiliselt oluline, $p=0,0152 < 0,05$. Kolmas mudelis olev sissetuleku kategooria, $D_{sissetulek\_2}$ on statistiliselt ebaoluline, sest $p=0,7768 > 0,05$. See tähendab, et kui regulaarne sissetulek puudub või kui sissetulek on kuni 600 eurot kuus, siis tuleb vastu võtta sisukas hüpotees ehk tarbijakrediidi kasutamise ja sissetuleku vahel on oluline seos. Mõlema tunnuse puhul on seos negatiivne. Regulaarse sissetuleku puudumisel langeb tarbijakrediidi kasutamise tõenäosus ning kui tarbija sissetulek on kuni 600 eurot, siis ka tarbijakrediidi kasutamise tõenäosus langeb. Kui sissetulek on 601-1200 eurot, siis tuleb vastu võtta nullhüpotees ehk tarbijakrediidi kasutamise ja sissetuleku vahel ei ole olulist seost.

Viienda hüpoteesi kontrollimiseks vaadeldakse tunnust $D_{haridus\_0}$ ja $D_{haridus\_1}$. $D_{haridus\_0}$ $p=0,9783 > 0,05$ ning $D_{haridus\_1}$ $p=0,0776 > 0,05$. Mõlema tunnuse puhul tuleb vastu võtta nullhüpotees. Kui tarbija haridustase on põhiharidus, kesk- või keskeriharidus, siis oluline seos tarbijakrediidi kasutamise vahel ja haridustaseme vahel puudub.

Cosma ja Pattarini 2012. aasta uuringus on logistilise regressioonimudeli juures kasutatud tarbijakrediidi kasutamise tõenäosuse ennustamise mudelis teiste sõltumatute muutujate hulgas ka haridustaset. Nende uuringus selgub, et kui vastajal on põhi- või keskharidus, siis on olemas positiivne seos tarbijakrediidi kasutamise ning haridustaseme vahel. Antud lõputöö regresioonanalüüsi käigus see kinnitust ei leidnud.

Silinskas, Ranta ja Wilska 2021. aasta uuringus selgub, et vanusel on oluline roll laenamisele. Enim laenatakse vanusegrupis 46-55 ning kõige vähem laenatakse vanusegrupis 18-25. See langeb kokku ka antud lõputöös saadud tulemusega vanuse positiivsest seosest tarbijakrediidi kasutamise suhtes.

Wangi, Lu ja Malhotra 2011. aasta uuringus leiab kinnitust see, et kuni sissetulekuni 894-1190 dollarit kuus kasutatakse sissetuleku kasvades krediitkaarti vähem. Kui sissetulek oli üle 894-1190 dollari kuus, siis kasutati krediitkaarti rohkem. Samuti leiab Wangi, Lu ja Malhotra uuringus tõestust see, et mehed kasutavad krediitkaarte rohkem. Käesolevas töös on sarnasusi Wangi, Lu ja Malhotra uuringuga selles osas, et väiksema sissetuleku puhul kasutatakse tarbijakrediiti väiksema tõenäosusega, kuid suurema sissetuleku puhul ei ole võimalik kinnitada sarnasust. Käesolevas töös ei ole leitud seoseid ka tarbijakrediidi kasutamise ja vastaja soo vahel.

Lee, Parki ja Heo (2019) uuringus selgub, et finantskirjaoskus on otseselt seotud tajutud krediidiskooriga, mis omakorda on negatiivselt seotud kiiralaenude kasutamisega. See tähendab, et hea finantskirjaoskuse puhul väheneb kiiralaenude kasutamine. Antud lõputöö raames ei ole võimalik Lee, Parki ja Heo uuringus leitud tulemusi kinnitada, kuna vastu tuli võtta nullhüpotees.

3.6. Järeldused ja ettepanekud

Eelnevas viies alapeatükis esitas autor läbiviidud uuringu tulemused ning analüüsis vastuseid. Järgnevalt annab autor hinnangu tarbijakrediidi kasutajate ja mittekasutajate finantskirjaoskuse taseme kohta, tarbijakrediidi kasutuspraktika kohta, kommenteerib vastajate hinnanguid tarbijakrediidi kohta ning hindab seoseid tarbijakrediidi ja erinevate mõjutegurite vahel.

Esimeses alapeatükis selgus, et küsitlusele vastanute seas võib finantskirjaoskust pidada heaks, kuna keskmine tulemus on 74,7%. Küsimustikule vastajate hulgas oli 151 inimest ehk 77,8%

koguvalimist puutunud kokku majandusvaldkonnaga tööl või haridusasutuses ning seetõttu on autori hinnangul väga meeldiv näha, et finantskirjaoskuse tase on hea. Käesoleva uuringu raames ei ole tarbijakrediidi kasutajate ja mittekasutajate finantskirjaoskuse tasemes erinevusi, erinedes vaid 2% võrra.

Teises alapeatükis selgus, et küsitluse vastanute seas oli kõige populaarsemaks tarbijakrediidi liigiks järelmaks ning kõige enam on ühekordselt tarbijakrediiti kasutatud suurema summa ulatuses, kui 1000 eurot. Tarbijakrediidi kasutajatest 77,8% ei ole majandusinimesed. Kõige enam on antud töö raames tarbijakrediidi kasutajaid kõrgharidusega ning keskmise- või kõrgema sissetulekuga, mis peab paika ka Magri, Pico ja Rampazzi (2011) uuringus.

Kolmandas alapeatükis käsitleti tarbijakrediidi kasutamise vajalikkuse hinnanguid ning selgus, et tarbijate hinnangul on kõige rohkem põhjendatud viis tarbijakrediidi kasutamiseks autoliising või hädaolukorras toimetulekuks. Kõige rohkem ebamõistlikuks peeti kiirlaenu võtmist. Töö autori hinnangul on see positiivne tulemus, kuna selle põhjal võib järeldada, et tarbijad on kursis tarbijakrediidi kasutamise seotud aspektidega. Veel võib järeldada, et tarbijakrediidi kasutajad võtavad tarbijakrediiti kasutusele, pidades silmas teistsuguseid tegureid, kui antud uuringus esitatud ning need ei mõjuta otsust võtta kasutusele tarbijakrediit.

Neljandas alapeatükis selgus, et puuduste järjestamisel ei esine selgelt, milline puudus on ülekaalukalt kõige suurem puudus, st, et vahed erinevate puuduste olulisuse vahel ei olnud niivõrd märkimisväärsed, kui töö autor oleks lootnud. Tarbijakrediidi eeliseid järjestades on vastajad rohkem ühel meelel – kõige olulisemaks eeliseks peetakse võimalust hädaolukorras hakkama saada. See tulemus ilmnes ka kolmandas alapeatükis.

Viiendas alapeatükis koostas töö autor logistilise regressioonmudeli, et sellega püstitatud hüpoteese kontrollida. Mudeli analüüsimisel sooviti leida seoseid tarbijakrediidi kasutamise ja finantskirjaoskuse, vanuse, soo, haridustaseme ja netosissetuleku vahel. Püstitatud viiest hüpoteesist võeti vastu hüpotees 2 ning osaliselt hüpotees 4 (regulaarse sissetuleku puudumisel ning sissetuleku kuni 600 eurot puhul on olemas seos tarbijakrediidi kasutamise ja netosissetuleku vahel). Nullhüpoteesi vastu võtmine ehk olulise seose puudumine esines hüpoteesi 1, hüpoteesi 3, osaliselt hüpotees 4 (sissetuleku 601-1200 euro puhul seos sissetuleku ja tarbijakrediidi kasutamise vahel puudub) ning hüpotees 5.

Töö autori hinnangul võiks antud teema kohta tulevikuski uuringuid korraldada, mis hõlmaks suuremat valimit ja rohkem erinevate gruppide esindatust, et oleks võimalik üldistavamaid järeldusi teha. Küsitluse vastuste kogumise perioodil selgus, et mõni finantskirjaoskuse testi küsimus tekitas segadust, mis võis tekkida küsimuste tõlkimisest inglise keelest eesti keelde. Järgnevate uuringute puhul soovitab töö autor küsimustikku koostades kindlasti välja tuua ka selgelt, mida peetakse silmas tarbijakrediidi all. Ka antud küsimustiku puhul oli see välja toodud, kuid siiski mõned vastajad nimetasid tarbijakrediidi erinevate liikide kasutamise küsimuses kodulaenu, mida ei peeta tarbijakrediidiks. Tuleviku uuringute raames oleks veel mõistlik uurida ka põhjuseid, miks tegelikult tarbijakrediiti kasutatakse, kuna antud uuringus oli küsitud ainult hinnanguid erinevatest põhjustest.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli hinnata seoseid tarbijakrediidi kasutamise ning finantskirjaoskuse, vanuse, soo, haridustaseme ning sissetuleku vahel ja selgitada välja tarbijate hinnangud tarbijakrediidi kasutamise suhtes.

Seejuures püüti leida vastuseid järgmistele küsimustele:

- 1) Millist rolli mängivad finantskirjaoskuse tase, sugu, vanus, haridustase ning sissetulek tarbijakrediidi kasutamise juures?
- 2) Millised on tarbija jaoks aktsepteeritavad põhjused, miks appi võtta tarbijakrediit?
- 3) Millised eelised ja puudused on tarbijakrediidil tarbijate arvates?
- 4) Kas inimeste finantskirjaoskuse tase vastab sellele, nagu nad enda puhul eeldavad?

Püstitatud küsimustele vastuste leidmiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ja statistilist regressioonanalüüsi. Antud töö valimis oli 194 tarbijat, ning statistilise regressioonanalüüsi valimisse kuulus 185 vastust. Töö autor vähendas regressioonanalüüsil valimit, kuna eemaldas vastused, mille puhul ei soovitud vastata enda sugu puudutavale küsimusele või sissetuleku suurus puudutavale küsimusele.

Uuringu käigus selgus, et tarbijate jaoks on aktsepteeritavad põhjused tarbijakrediidi kasutamiseks kas auto liisimisel või hädaolukorras toimetuleku jaoks. Eeliste ja puuduste analüüsil hinnati kõige suuremaks eeliseks tarbijakrediidi puhul see, et see võimaldab hädaolukorras hakkama saada ehk tarbija majanduslikke šokke leevendada. Kõige olulisemaks puuduseks on tarbijate jaoks võlgadesse sattumise oht. Tarbijate finantskirjaoskuse tase on uuringu põhjal üpris õigesti hinnatud, kuna erinevused hinnangu ning testi tulemuse osas ei ole märkimisväärsed.

Regressioonanalüüsi tulemusena selgus, tarbijakrediidi kasutamise ning tarbija soo, finantskirjaoskuse testi skoori, haridustaseme vahel ei ole olulist seost. Oluline seos esineb tarbijakrediidi ning vanuse puhul. Mida suurem on tarbija vanus, seda suurem on tõenäosus, et

tarbija kasutab tarbijakrediiti. Tarbijakrediidi kasutamise ning sissetuleku vahel esineb oluline seos siis, kui tarbija regulaarne sissetulek puudub või kui see on kuni 600 eurot. Regulaarse sissetuleku puudumisel langeb tarbijakrediidi kasutamise tõenäosus ning kui tarbija sissetulek on kuni 600 eurot, siis ka tarbijakrediidi kasutamise tõenäosus langeb. Kui tarbija sissetulek on vahemikus 601-1200 eurot, siis ei esine tarbijakrediidi kasutamise ja sissetuleku vahel olulist seost.

Lõputöö piiranguks võib tuua selle, et kuna valimi maht ei olnud suur, siis ei saa antud töö põhjal üldistavaid järeldusi teha. Samuti esines valimis väga palju sarnase taustaga inimesi – nii vanuse poolest, hariduse poolest kui ka majandusvaldkonnaga kokkupuutumise poolest. Tuleviku uuringute puhul võiks püüda laiendada valimit ning uurida reaalseid põhjuseid, miks tarbijad tarbijakrediiti kasutavad, kuna antud töö raames uuriti vaid tarbijate hinnanguid erinevatest põhjustest. Kui soovida uuringu teemat kitsendada, siis oleks väga huvitav hinnata seoseid mõne tarbijakrediidi liigi ja erinevate mõjutegurite vahel, näiteks järelmaksu või krediitkaardi kasutamise seosed tarbija soo, vanuse, haridustaseme, sissetuleku ja finantskirjaoskuse skoori vahel.

SUMMARY

LINKS BETWEEN FINANCIAL LITERACY AND USAGE OF CONSUMER CREDIT

Maria Ritter

We all participate in financial markets on some level. We have to make decisions how to use our money – what to buy and what not. It is possible that sometimes there is not enough money to buy some product or service right away, but a lot of people have found consumer credit to help in these situations.

The aim of the study was to evaluate links between using consumer credit and financial literacy, age, gender, education and income. The other aim of the study was to evaluate the attitudes considering using consumer credit. There were four research questions:

- 1) What is the link between using consumer credit and financial literacy, age, gender, education and income?
- 2) Which reasons are acceptable for consumers to use consumer credit?
- 3) What are the advantages and disadvantages of consumer credit for consumers?
- 4) Do consumers evaluate their financial literacy knowledge fairly?

To find answers to these questions, the author of the study used quantitative study method and statistical regression analysis. The sample size was 194 people and the sample for the statistical regression analysis was 185 people, because author removed answers, in which respondent did not want to publish their income or gender.

During the study, it was acknowledged that the most acceptable reasons for using consumer credit were to lease a car or when in emergency situation. The biggest advantage of consumer credit was to be able to get help in emergency situations. The biggest disadvantage of consumer credit was

the danger to get into debt. Consumers rated their financial literacy knowledge quite fairly, as the differences between test score and rates were not remarkable.

During the logistic regression analysis, it was acknowledged that there is not a link between consumer's gender, financial literacy score and education. Statistically significant link is between using consumer credit and age. The bigger the age of the consumer, the bigger is probability of using consumer credit. There is a significant link between using consumer credit and income, when there is no regular income or when the income is up to 600 euros. The probability to use consumer credit is lower, when consumer has no regular income or when the income is up to 600 euros. There is no significant link between using consumer credit and income, when the income is 601-1200 euros.

The restriction of the study is the size of the sample, as it was not very large. It is not possible to make generalizing conclusions. In the sample there were a lot of people with similar background – the age, education and studying or practicing economy field in school or work. In future, author would recommend to make sample bigger and find reasons why consumers use consumer credit, not only their attitudes towards using it. To make study even more concrete, author recommends to study links between some type of consumer credit and different impact factors – for example the links between using installment loan or credit card and consumer's age, gender, education, income and financial literacy.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Atkinson, A., & Messy, F.-A. (2011). Assessing financial literacy in 12 countries an OECD Pilot Exercise. *Netspar Discussion Paper*.
- Bank interest rates - Loans*. (2021). Kättesaadav: Euro Area Statistics: <https://www.euro-area-statistics.org/bank-interest-rates-loans>, 5. mai 2021
- Bowen, C. F. (2002). Financial Knowledge Of Teens And Their Parents. *Financial Counseling and Planning*.
- Cameron, M. P., Calderwood, R., Cox, A., Lim, S., & Yamaoka, M. (2013). Personal Financial Literacy among High School Students in New Zealand, Japan and the USA . *Citizenship, Social and Economics Education*, 200-215.
- Chien, Y.-W., & Devaney, S. A. (2001). The Effects of Credit Attitude and Socioeconomic Factors on Credit Card and Installment Debt. *The Journal Of Consumer Affairs*, 162-179.
- Detting, L. J., & Hsu, J. W. (2017). Minimum wages and consumer credit: Impacts on access to credit and traditional and high-cost borrowing. *FEDS Working Paper No. 2017-010*.
- Disney, R., & Gathergood, J. (2013). Financial literacy and consumer credit portfolios. *Journal of Banking & Finance*, 2246-2254.
- Durkin, T. A., Elliehausen, G., Staten, M. E., & Zywicki, T. J. (2014). *Consumer Credit and The American Economy*.
- Eesti Pank. (2020). *Finantsstabiilsuse ülevaade*.
- Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ. (2008). *Euroopa Liidu Teataja*, 66-92.
- Fidell, L. S., & Tabachnick, B. G. (2013). *Using Multivariate Statistics (sixth edition)*. Pearson Education, Inc.
- Finantsinspektsioon. (2016). *Eesti finantsteenuste turg 31. detsembri 2016 seisuga*.
- Finantsinspektsioon. (2017). *Eesti finantsteenuste turg 31. detsembri 2017 seisuga*.
- Finantsinspektsioon. (2018). *Eesti finantsteenuste turg 31. detsembri 2018 seisuga*.
- Finantsinspektsioon. (2019). *Eesti finantsteenuste turg 31. detsembri 2019. aasta seisuga*.
- Finantsinspektsioon. (2020). *Eesti finantsteenuste turg 31. detsembri 2020. aasta seisuga*, 31-39.

- Fletcher, M., Freeman, R., Sultanov, M., & Umarov, U. (2005). *Leasing in Development: Guidelines for Emerging Economies*. Washington, D.C.
- Gallegati, M., Riccetti, L., & Russo, A. (2015). Increasing inequality, consumer credit and financial fragility in an agent based macroeconomic model. *Journal of Evolutionary Economics*, 25-47.
- Kamas, M. M., Merwin, M. M., Norvilitis, J. M., Osberg, T. M., Roehling, P. V., & Young, P. (2006). Personality Factors, Money Attitudes, Financial Knowledge, and Credit-Card Debt in College Students. *Journal of Applied Social Psychology*, 1395–1413.
- Kamleitner, B., & Kirchler, E. (2007). Consumer credit use: a process model and literature review. *European Review of Applied Psychology*, 267-283.
- Keskmine brutokuupalk*. (kuupäev puudub). Kättesaadav: Statistikaameti koduleht: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/palk-ja-toojoukulu/keskmine-brutokuupalk>, 27. aprill 2021
- Lee, J. M., Park, N., & Heo, W. (2019). Importance of Subjective Financial Knowledge and Perceived Credit Score in Payday Loan Use. *International Journal of Financial Studies*, 1-21.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial Literacy Around the World: An Overview. *NBER Working Paper*.
- Magri, S., Pico, R., & Rampazzi, C. (2011). Which households use consumer credit in Europe. *Bank of Italy Occasional Paper*, 1-27.
- Pattarin, F., & Cosma, S. (2012). Psychological determinants of consumer credit: the role of attitudes. *Review of Behavioural Finance*.
- Peterson, C. L. (2003). Truth, understanding, and high-cost consumer credit: The historical context of the truth in lending act. *Florida Law Review*, 807-904.
- Sauga, A. (2017). *Statistika*. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
- Silinskas, G., Ranta, M., & Wilska, T.-A. (2021). Financial Behaviour Under Economic Strain in Different Age Groups: Predictors and Change Across 20 Years. *Journal of Consumer Policy*.
- Tarbijakrediit*. (13. august 2019. a.). Kättesaadav: minuraha: <https://minuraha.ee/et/tarbijakrediit>, 27. aprill 2021
- Turu-uuringute AS. (2019). Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring.
- Wang, L., Lu, W., & Malhotra, N. (2011). Demographics, attitude, personality and credit card features correlate with credit card debt: A view from China. *Journal of Economic Psychology*.
- Võlaõigusseadus. (kuupäev puudub). *RT I 2001, 81, 487*.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik. Seosed rahatarkuse ja tarbijakrediidi kasutamise vahel

Tere!

Olen Tallinna Tehnikaülikooli äranduse 3. kursuse tudeng ning käesolev küsimustik on koostatud bakalaureusetöö raames. Töö eesmärgiks on hinnata seoseid tarbijakrediidi kasutamise ning finantskirjaoskuse, vanuse, soo, haridustaseme ning sissetuleku vahel ja selgitada välja tarbijate hinnangud tarbijakrediidi kasutamise suhtes.

Küsimustik koosneb kolmest osast - esimeses osas on demograafilised küsimused, teises osas on küsimused, mis selgitavad välja Sinu teadmised rahatarkusest. Nende küsimuste puhul palun, et täidaksite küsimused ilma abivahendeid kasutamata, et töö tulemused oleksid autentsed. Küsimustiku lõpus on võimalik näha õigeid vastuseid.

Kolmandas osas on küsimused tarbijakrediidi kasutamise ja hoiakute kohta.

Küsimustiku täitmine võtab maksimaalselt 10 minutit. Vastused on konfidentsiaalsed ning üksiktulemusi ei avaldata.

Olen väga tänulik iga vastuse eest!

Maria Ritter

mmariaritter@gmail.com

1. Palun märkige oma sugu

- Mees
- Naine
- Muu

2. Palun sisesta enda vanus aastates

.....

3. Palun märkige oma kõrgeim omandatud haridustase

- Algharidus
- Põhiharidus
- Keskhariidus
- Põhiharidusel põhinev kutseharidus
- Keskhariidusel põhinev kutseharidus
- Kõrgharidus

4. Kas olete kokku puutunud ka mingil määral majanduse õppimisega? Märkige sobiv variant

- Kõrgharidus majandusvaldkonnas
- Kokkupuuted majandusalaste õppeainetega õppeasutuses
- Osalemine majandusvaldkonnaga seotud koolitustel
- Töötamine majandusvaldkonnas tegelevas ettevõttes
- Ei ole olnud kokkupuuteid majanduse õppimisega õppeasutuses/töökohas
- Muu

5. Palun märkige enda netosissetulek kuus (sissetulek, mis jääb teile peale maksude mahaarvestamist)

- Regulaarne sissetulek puudub
- Kuni 300 eurot
- 301-600 eurot
- 601-900 eurot
- 901-1200 eurot
- 1201-1500 eurot
- Rohkem kui 1500 eurot
- Ei soovi vastata

Küsimused rahatarkuse kohta

Selles osas on küsimused, mis selgitavad välja teie teadmised rahatarkusest. Nende küsimuste puhul palun, et täidaksite küsimused ilma abivahendeid kasutamata, et töö tulemused oleksid autentsed. Küsimustiku lõpus on võimalik näha õigeid vastuseid.

1. Oletame, et hoiuse aastane intressimäär on 1% ja inflatsioonimäär on 2% aastas. Kui palju saab sellel hoiusel oleva rahaga osta ühe aasta pärast?
  - Rohkem kui täna
  - Sama palju kui täna
  - Vähem kui täna
  - Ei oska öelda
2. Oletame, et aastal 2025 on teie sissetulek kahekordistunud ja samuti on kaupade hinnad kahekordistunud. Kui palju saate te enda sissetuleku eest osta 2025 aastal?
  - Rohkem kui täna
  - Sama palju kui täna
  - Vähem kui täna
  - Ei oska öelda
3. Oletame, et teie sõber saab päranduseks 10 000 eurot ja tema sugulane saab kolme aasta pärast päranduseks 10 000 eurot. Kes on rikkam?
  - Sõber
  - Sugulane
  - Nad on võrdselt rikkad
  - Ei oska öelda
4. Kui investor investeerib erinevatesse varaklassidesse, siis tema risk raha kaotada
  - Väheneb
  - Tõuseb
  - Jääb samaks
  - Ei oska öelda
5. Finantseksperdid soovivad säästmist alustada noores eas sellepärast, et
  - Säästa on lihtsam siis, kui oled just hakanud teenima esimest korda iseseisvalt sissetulekut
  - Hiljem on raskem säästa, kui on rohkem sissetulekut, mida kulutada
  - See võimaldab saada kõrgemaid intressimäärasid, kui võtta laenu
  - See paneb liitintressi sinu kasuks tööle, teenides intressi pealt omakorda intressi

6. Milline on seos riski ja tootluse vahel?
- Mida kõrgem risk, seda madalam on potentsiaalne tootlus
  - Mida kõrgem on risk, seda kõrgem on potentsiaalne tootlus
  - Risk ei mõjuta kuidagi potentsiaalset tootlust
  - Riski ja tootluse vahel on seos, aga seda ei saa kindlalt määrata
7. Mida pikema aja jooksul laenu tagasi maksta, seda ... on igakuine tagasimakse ja ...
- Väiksem, intressi tuleb maksta rohkem
  - Suurem, intressi tuleb maksta rohkem
  - Väiksem, intressi tuleb maksta vähem
  - Suurem, intressi tuleb maksta vähem
8. Kuidas hindate oma teadmisi rahatarkusest skaalal 1-5? 1 - väga vähe teadmisi, 2 - pigem vähe teadmisi, 3 - ei oska hinnata, 4 - pigem head teadmised, 5 - väga head teadmised
	1	2	3	4	5	
Väga vähe teadmisi	☐	☐	☐	☐	☐	Väga head teadmised

Küsimused tarbijakrediidi kasutamise kohta

Tarbijakrediidiks peetakse väikelaene, liisingut, järelmaksu, arvelduskrediiti, krediitkaarte või muid sarnaseid krediiditooteid

1. Milliseid järgnevatest tarbijakrediidi vormidest olete kasutanud?
- Väikelaen
  - Autoliising
  - Järelmaks
  - Krediitkaart
  - Kiirlaen
  - Arvelduskrediit
  - Ei ole ühtegi neist kasutanud
2. Mis summas olete kõige rohkem ühekordselt (ühe toote/teenuse kohta või ühe laenu kohta, väljaarvatud autoliising) tarbijakrediiti kasutanud?
- Kuni 100 eurot
  - 101-250 eurot
  - 251-500 eurot

- 501-750 eurot
  - 751-1000 eurot
  - Rohkem, kui 1000 eurot
  - Ei ole kunagi tarbijakrediiti kasutanud
  - Ei soovi vastata
3. Palun järjestage nimetatud tarbijakrediidi eelised tähtsusest kahanevas järjekorras (st 1 - kõige suurem eelis, 2 - keskmise suurusega eelis, 3 - kõige väiksem eelis).

	Võimalik tarbida rohkem kaupu/teenuseid	Võimalik parandada elujärge	Võimalik häda-olukorras hakkama saada
1	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐

4. Juhul kui soovite, nimetage veel eelnevalt nimetamata tarbijakrediidi eeliseid
.....

5. Palun järjestage nimetatud tarbijakrediidi puudused kahanevas järjekorras (st 1 - kõige suurem puudus, 2 - keskmise suurusega puudus 3 - kõige väiksem puudus)

	Võimalik võlgadesse sattumine	Kõrgete intressimäärade näol toote/teenuse eest rohkem maksmine	Üle oma võimete tarbimine
1	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐

6. Juhul kui soovite, nimetage veel eelnevalt nimetamata tarbijakrediidi puuduseid
.....

7. Palun hinnake järgnevaid väiteid.

	Ei nõustu üldse	Pigem ei nõustu	Neutraalne	Pigem nõustun	Nõustun täielikult
SOS-olukordades on põhjendatud tarbimislauenu					

võtmine (nt hädavajalik kodumasin läks katki, õnnetusjuhtumid)					
Mittehädavajaliku eseme ostmine järelmaksuga on mõistlik, et saaks kohe eset kasutama hakata					
Hädavajaliku eseme ostmine järelmaksuga on mõistlik, et ei peaks kaua raha koguma ja saaks kohe eset kasutama hakata					
Auto ostmine liisinguga on põhjendatud tarbijakrediidi kasutamise viis					
Kiirlaenu võtmine on põhjendatud, kui eesmärgiks on puhkusereisile minek					
Kiirlaenu võtmine on põhjendatud, kui raha tuleb kuu lõpus puudu					

Krediitkaardi kasutamine igapäevasteks kulutusteks on põhjendatud, kui kuu lõpus tuleb raha puudu					
Krediitkaardi kasutamine on põhjendatud, kui eesmärgiks on panga poolt pakutavate boonuste kasutamine					

8. Juhul kui soovite, nimetage veel eelnevalt nimetamata põhjuseid, millal on tarbijakrediidi kasutamine põhjendatud

.....

Lisa 2. Rahatarkuse küsimuste õiged vastused

1. Oletame, et hoiuse aastane intressimäär on 1% ja inflatsioonimäär on 2% aastas. Kui palju saab sellel hoiusel oleva rahaga osta ühe aasta pärast? Õige vastus: Vähem kui täna
2. Oletame, et aastal 2025 on teie sissetulek kahekordistunud ja samuti on kaupade hinnad kahekordistunud. Kui palju saate te enda sissetuleku eest osta 2025 aastal? Õige vastus: Sama palju kui täna
3. Oletame, et teie sõber saab päranduseks 10 000 eurot ja tema sugulane saab kolme aasta pärast päranduseks 10 000 eurot. Kes on rikkam? Õige vastus: sõber
4. Kui investor investeerib erinevatesse varaklassidesse, siis tema risk raha kaotada... Õige vastus: Väheneb
5. Finantseksperdid soovivad säästmist alustada noores eas sellepärast, et... Õige vastus: See paneb liitintressi sinu kasuks tööle, teenides intressi pealt omakorda intressi
6. Milline on seos riski ja tootluse vahel? Õige vastus: Mida kõrgem on risk, seda kõrgem on potentsiaalne tootlus.
7. Mida pikema aja jooksul laenu tagasi maksta, seda ... on igakuine tagasimakse ja ... Õige vastus: Väiksem, intressi tuleb rohkem maksta

Lisa 3. Mudelis kasutatavad tunnused koodidega

Tunnuse nimetus	Tunnuse selgitus ja kood
tarbijakrediidikasutus	0 ei kasutata tarbijakrediiti, 1 kasutatakse tarbijakrediiti
sugu	0 - naine, 1 - mees
vanus	vanus täisaastates
skoor	0 - finantskirjaoskuse testi õigete vastuste arv vähem, kui 70%, 1 - finantskirjaoskuse testi õigete vastuste arv suurem, kui 70%
<i>Dharidus_0</i>	<i>1, kui vastaja on põhiharidusega, 0 kui muu</i>
<i>Dharidus_1</i>	<i>1, kui vastaja on kesk- või keskeriharidusega, 0 kui muu</i>
<i>Dharidus_2 (baas)</i>	<i>1, kui vastaja on kõrgharidusega, 0 kui muu</i>
<i>Dsissetulek_0</i>	<i>1, kui vastaja regulaarne sissetulek kuus puudub, 0 kui muu</i>
<i>Dsissetulek_1</i>	<i>1, kui vastaja sissetulek kuus on kuni 600 eurot, 0 kui muu</i>
<i>Dsissetulek_2</i>	<i>1, kui vastaja sissetulek kuus on vahemikus 601-1200 eurot, 0 kui muu</i>
<i>Dsissetulek_3 (baas)</i>	<i>1, kui vastaja sissetulek on rohkem, kui 1200 eurot, 0 kui muu</i>

Allikas: Autori koostatud

Lisa 4. Logistiline regressioonimudel

Logit, kasutades vaatluseid 1-185					
Sõltuv muutuja: tarbijakrediidikas					
Hessianil põhinevad standardvead					
	parameetri hinnang	parameetri standardviga	z-statistik	z-testi olulisuse tõenäosus	
konstant	-3,59418	1,01897	-3,527	0,0004	***
sugu	-0,539668	0,412861	-1,307	0,1912	
vanus	0,119165	0,0274869	4,335	<0,0001	***
skoor	0,140115	0,425231	0,3295	0,7418	
Dharidus_0	0,040245	1,47635	0,02726	0,9783	
Dharidus_1	0,857048	0,485695	1,765	0,0776	*
Dsissetulek_0	-1,47566	0,700085	-2,108	0,035	**
Dsissetulek_1	-1,48296	0,611117	-2,427	0,0152	**
Dsissetulek_2	-0,131550	0,464127	-0,2834	0,7768	
sõltuva tunnuse keskmine	0,416216		sõltuva tunnuse standardhälve	0,494268	
McFaddeni R ²	0,261136		korrigeeritud McFaddeni R ²	0,189493	
logaritmiline tõepära	-92,81803		Akaike informatsioonikriteerium	203,6361	
Schwarzi informatsioonikriteerium	232,6193		Hannan-Quinni informatsioonikriteerium	215,3822	
Õigete prognooside arv ja osakaal = 138 (74,6%)					
Tõenäosuse marginaalväärtus logiti suhtes = 0,494					
Tõepära suhte test mudeli olulisuse testimiseks = 65,6092 [0,0000]					

Allikas: Autori koostatud ökonomeetriapaketi gretl abil

*** Parameetri usaldusintervall on 99%

** Parameetri usaldusintervall on 95%

*Parameetri usaldusintervall on 90%

Lisa 5. Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks¹

Mina, Maria Ritter

1. annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose, Seosed finantskirjaoskuse ja tarbijakrediidi kasutamise vahel, mille juhendaja on Kalle Ahi,
  - 1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh TalTechi raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks TalTechi veebikeskkonna kaudu, sealhulgas TalTechi raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.

---

¹*Lihtlitsents ei kehti juurdepääsupiirangu kehtivuse ajal, välja arvatud ülikooli õigus lõputööd reprodutseerida üksnes säilitamise eesmärgil.*

12.05.2021